

पणन हंगाम २०२४-२५ मध्ये किमान
आधारभूत किंमत खरेदी योजनेतर्गत
धान/भरडधान्य खरेदीबाबत...

महाराष्ट्र शासन
अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक: १४/१०/ २०२४.

वाचा :-

१. अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, शासन निर्णय, क्र:खरेदी-१११५/प्र.क्र.१७/ना.पु.२९, दि.१४.०१.२०१६.
२. अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, शासन शुद्धिपत्रक, क्र:१०१४/२८/प्र.क्र.१७/नापु-२९, दि.०३.११.२०१७.
३. विकेंद्रीत खरेदी योजनेतर्गत धान खरेदीबाबत राज्य शासनातर्फे केंद्र शासनाशी केलेला सामंजस्य करार. (MoU)
४. सन २०२४-२५ च्या खरेदीकरिता मा. मंत्री (अनापु व ग्रासं) यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या बैठकीचे इतिवृत्त खरेदी ११२३/प्र.क्र.१६०/नापु २९, दिनांक १०.१०.२०२४

प्रस्तावना :-

किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजना ही केंद्र शासनाची योजना असून शेतकऱ्यांना हमी भावापेक्षा कमी किंमतीने (डिस्ट्रेस सेल) धान्य विकावे लागू नये, म्हणून ही योजना राबविण्यात येते. त्यासाठी राज्य शासनाने नियुक्त केलेल्या अभिकर्ता संस्थांमार्फत (बिगर आदिवासी क्षेत्रात, महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई व आदिवासी क्षेत्रात, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ, नाशिक) राज्यात एफ.ए.क्यु. (Fair Average Quality) दर्जाच्या धान व भरडधान्याची खरेदी करण्यात येते. यापूर्वी हंगाम २०१६-१७ पर्यंत वरील योजनेतर्गत खरेदी केलेल्या धानाची भरडाई अभिकर्ता संस्थांमार्फत मिलर्सकडून करून घेऊन प्राप्त होणारा सी.एम.आर. (Custom Milled Rice-कच्चा तांदूळ) भारतीय अन्न महामंडळाकडे (Food Corporation of India) जमा करण्यात येत होता. केंद्र शासनाने “धान” खरेदीकरीता राज्यात “विकेंद्रीत खरेदी योजना” (Decentralized Procurement Scheme-DCPS) लागू करण्याबाबत केलेली शिफारस विचारात घेऊन पणन हंगाम २०१६-१७ पासून विकेंद्रीत खरेदी योजना संपूर्ण राज्यात राबविण्याचा निर्णय राज्य शासनाने संदर्भ क्र.१ येथील शासन निर्णयान्वये घेतला आहे. त्यामुळे सदर योजनेमध्ये तयार होणारा सी.एम.आर. (कच्चा तांदूळ) राज्य शासनाने निर्धारित केलेल्या गोदामांमध्ये जमा करण्यात येत आहे. त्यानुसार सन २०२४-२५ या हंगामामध्ये धान व भरडधान्य खरेदीसाठी सूचना निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

पणन हंगाम २०२४-२५ मध्ये केंद्र शासनाने किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेतर्गत धान व भरडधान्याच्या (ज्वारी, बाजरी, मका व रागी) किमान आधारभूत किंमती (Minimum Support Price-MSP) जाहीर केल्या आहेत. याशिवाय आधारभूत किंमतीचा शेतकऱ्यांना लाभ होण्याच्या दृष्टीने व त्यांना हमी भावापेक्षा कमी किंमतीने (डीस्ट्रेस सेल) धान्य विकावे लागू नये, यासाठी राज्यस्तरावर नियंत्रण कक्ष उघडण्याच्या सूचना केंद्र शासनाने दिल्या आहेत. त्यानुसार, राज्यातील शेतकऱ्यांना किमान आधारभूत किंमतीचा लाभ मिळावा या हेतूने राज्यात खरेदी केंद्रे सुरु करण्याकरिता व त्याठिकाणी धानाची व ज्वारी, बाजरी, मका, रागी या भरडधान्यांची खरेदी करण्यासाठी खालीलप्रमाणे आदेश देण्यात येत आहेत:-

१) खरेदी बाबत निर्णय:-

- १.१ संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यामध्ये केंद्र शासनाची "नोडल एजन्सी" म्हणून भारतीय अन्न महामंडळ (Food Corporation Of India) काम पाहील.
- १.२ भारतीय अन्न महामंडळाच्या समन्वयाने राज्य शासनाने कार्यवाही करावयाची असल्याने, महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई व महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्या., नाशिक यांनी राज्य शासनाचे मुख्य अभिकर्ता म्हणून काम पहावे. प्रत्यक्ष खरेदीची प्रक्रिया बिगर आदिवासी क्षेत्रात "महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई" व आदिवासी क्षेत्रात "महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्या., नाशिक" या अभिकर्ता संस्थांमार्फत करण्यात यावी.
- १.३ धान व भरडधान्य खरेदीसाठीचे विहित विनिर्देश (Uniform Specification) केंद्र शासनाकडून दि.१३.०९.२०२४ रोजीच्या पत्रान्वये प्राप्त झालेले आहेत. सदर विनिर्देश पणन हंगाम २०२४-२५ साठी लागू असतील. (परिशिष्ट V ते XI)
- १.४ ज्वारी, बाजरी, मका व रागी या भरडधान्यांच्या खरेदीच्या स्तरापर्यंतच्या सर्व प्रकारच्या कार्यवाहीची जबाबदारी मुख्य अभिकर्ता संस्थांवर राहील.
- १.५ खरेदी केलेली ज्वारी, बाजरी, मका व रागी ही भरडधान्ये भारतीय अन्न महामंडळाच्या वतीने राज्य शासनाच्या गोदामांमध्ये साठविण्यात यावीत. राज्य शासनाच्या गोदामात सदर भरडधान्य साठवण्यापूर्वी संबंधित जिल्हाधिकारी/जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांनी गुणवत्ता तपासणी करावी.
- १.६ ज्वारी, बाजरी, मका व रागी या धान्याची एकदा खरेदी होवून शासकीय गोदामात ही भरडधान्ये दर्जा तपासणी व वजन करून जमा केल्यानंतर, अशा धान्यांची साठवणूक, सुस्थितीत ठेवणे, गरजेनुसार जिल्ह्यांतर्गत वाहतूक/धुरीकरण इत्यादी गोष्टींची जबाबदारी संबंधित जिल्हाधिकारी/जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांची राहील.
- १.७ खरेदी झालेले धान (भात) अभिकर्ता संस्थांनी स्वतःच्या गोदामात किंवा आवश्यकतेनुसार भाड्याच्या गोदामात साठवणूक करून त्याची भरडाई करावी. सदर भाड्याची गोदामे शासकीय गोदामापासून नजीकच्या अंतरावर असतील तसेच साठवणूक व वाहतूक करण्यास योग्य असतील, याची खात्री अभिकर्ता संस्थांनी करावी. केंद्र शासनाने ठरविलेल्या विनिर्देशानुसार (उतान्यानुसार व इतर अटी व शर्तीनुसार) धान भरडाई करून शासनाच्या/जिल्हाधिकाऱ्यांच्या निर्देशानुसार फोर्टिफाईड तांदूळ/सीएमआर शासनाच्या

(जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांच्या) गोदामांत जमा करावा. धान खरेदी केंद्रालगत साठवणूक, खरेदी केंद्र ते भरडाई केंद्रापर्यंतची वाहतूक, सुरक्षितता, भरडाई व तांदूळ शासकीय गोदामात जमा करण्यापर्यंतची संपूर्ण जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची राहिल.

२) अभिकर्ता नेमणूक:-

उपरोक्त निर्णयानुसार, राज्यात खालीलप्रमाणे अभिकर्ता संस्थांची नेमणूक करण्यात येईल :-

२.१ बिगर आदिवासी क्षेत्रात- पणन हंगाम २०२४-२५ मध्ये, किमान आधारभूत किंमत योजनेतर्गत धान/भरडधान्य खरेदी करण्याकरिता, महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई (मार्केटिंग फेडरेशन) या अभिकर्ता संस्थेची या आदेशान्वये मुख्य अभिकर्ता म्हणून नेमणूक करण्यात येत आहे. सदर अभिकर्ता संस्थेने या क्षेत्रातील खरेदीची कार्यवाही विहित कालमर्यादेत करण्याची दक्षता घ्यावी.

२.२ आदिवासी क्षेत्रामध्ये- पणन हंगाम २०२४-२५ मध्ये किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेतर्गत धान/भरडधान्याची खरेदी करण्याकरिता महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ, नाशिक (आदिवासी विकास महामंडळ) या अभिकर्ता संस्थेची या आदेशान्वये मुख्य अभिकर्ता म्हणून नेमणूक करण्यात येत आहे. सदर अभिकर्ता संस्थेने या क्षेत्रातील खरेदीची कार्यवाही विहित कालमर्यादेत करण्याची दक्षता घ्यावी.

३) आधारभूत किंमती, सर्वसाधारण गुणवत्ता व दर्जा:-

पीक		आधारभूत किंमत (रुपये)	शेतकऱ्यांना प्रदान करावयाची रक्कम (रुपये)
धान/भात	साधारण (एफ.ए.क्यू.)	२३००	२३००
	“अ” दर्जा	२३२०	२३२०
भरडधान्य	ज्वारी (संकरित)	३३७१	३३७१
	ज्वारी (मालदांडी)	३४२१	३४२१
	बाजरी	२६२५	२६२५
	मका	२२२५	२२२५
	रागी	४२९०	४२९०

किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेत केंद्र शासनाने विहित केलेल्या विनिर्देशात बसणारे धान/भरडधान्य खरेदी करणे आवश्यक आहे. त्यानुसार अभिकर्ता संस्थांनी प्रशिक्षित ग्रेडर्सकडून तपासणीअंतीच धान/भरडधान्य खरेदी करावे. तपासणीअंती नाकारलेल्या (Rejected) धान/भरडधान्याचा अहवाल दर १५ दिवसांनी जिल्हा पणन अधिकारी/ प्रादेशिक व्यवस्थापक यांच्यामार्फत शासनास सादर करावा. कमी दर्जाचे धान/भरडधान्य खरेदी झाल्यास व त्यामुळे काही आर्थिक तूट आल्यास किंवा अन्य कोणतीही समस्या उद्भवल्यास त्यासाठी अभिकर्ता संस्था पूर्णतः जबाबदार राहतील.

धान/भरडधान्याची दर्जात्मक तपासणी शासनाकडून (जिल्हा पुरवठा अधिकारी कार्यालयातील गुणवत्ता नियंत्रण प्रशिक्षित कर्मचारी) करण्यात येईल. खरेदी किंवा साठवणूकीच्या वेळी तपासणीमध्ये

दर्जा संबंधी काही दोष आढळल्यास याबाबत अभिकर्ता संस्था संपूर्णपणे जबाबदार राहील. तसेच यामध्ये प्रकरणपरत्वे सुधारणात्मक कार्यवाही अभिकर्ता संस्थेनेच करावयाची असून अशा कार्यवाहीमुळे झालेल्या नुकसानीस अभिकर्ता संस्था संपूर्णतः जबाबदार असतील.

४) आर्द्रता :-

पणन हंगाम २०२४-२५ करीता केंद्र शासनाने विहित केलेल्या प्रमाणापेक्षा जास्त आर्द्रता आढळल्यास धान/भरडधान्य खरेदी करण्यात येऊ नये. कोणत्याही परिस्थितीत जास्त ओलसर किंवा बुरशीयुक्त धान/भरडधान्य खरेदी करू नये. भरडधान्य स्वच्छ व कोरडे असून ते विक्री योग्य (मार्केटेबल) असल्याची अभिकर्ता संस्थांनी खातरजमा करावी. विहित प्रमाणापेक्षा जास्त आर्द्रता असलेले धान/भरडधान्य खरेदी केल्यास अभिकर्ता संस्थांनी संबंधितांवर वेळीच उचित कारवाई करून त्याचा अहवाल शासनास सादर करावा.

५) सर्वसाधारण अटी व शर्ती:-

५.१.खरेदी:-

- ५.१.१ मार्केटिंग फेडरेशन/आदिवासी विकास महामंडळ यांनी धान/भरडधान्य खरेदीची योजना त्वरीत कार्यान्वित करावी. त्यासाठी आवश्यक ठिकाणी खरेदी केंद्रे उघडणे, प्रशिक्षित कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती करणे, खरेदी केंद्रावर धान्य वाळविणे, स्वच्छ करणे तसेच धान्याची नासधूस होवू न देणे यासाठी व खरेदी प्रक्रिया सुरळीतपणे होण्यासाठी आवश्यक त्या मूलभूत सुविधा (चाळणी, पंखे, ताडपत्री, पॉलिथिन शिट्स वगैरेसारखी आवश्यक साधने, आवश्यक ती वजनमापे, आर्द्रता मापक यंत्रे (मॉईश्चर मीटर) बारदाना, सुतळी इत्यादी) खरेदी केंद्रावर उपलब्ध करून देण्याची खबरदारी दोन्ही खरेदी अभिकर्ता संस्थांनी घ्यावी.
- ५.१.२ कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या अंतर्गत येणाऱ्या क्षेत्रामध्ये असणाऱ्या खरेदी केंद्रांवर धान्य वाळविणे, स्वच्छ करणे तसेच धान्याची नासधूस होवू न देणे यासाठी व खरेदी प्रक्रिया सुरळीतपणे होण्यासाठी आवश्यक त्या मूलभूत सुविधा (चाळणी, पंखे, ताडपत्री, पॉलिथिन शिट्स वगैरेसारखी आवश्यक साधने, आवश्यक ती वजनमापे, आर्द्रता मापक यंत्रे (मॉईश्चर मीटर) बारदाना, सुतळी इत्यादी) कृषी उत्पन्न बाजार समितीमार्फत उपलब्ध करून घेण्याची जबाबदारी दोन्ही खरेदी अभिकर्ता संस्थांची असेल. कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या अंतर्गत येणाऱ्या क्षेत्रामध्ये कार्यरत असणा-या खरेदी केंद्रांचा तपशिल तसेच या खरेदी केंद्रांना पुरविलेल्या साहित्याचा खरेदी केंद्र निहाय तपशिल अभिकर्ता संस्थांनी शासनास सादर करावा.
- ५.१.३ खरेदी करावयाच्या धान/भरडधान्याच्या दर्जावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी आवश्यक असलेली यंत्रसामुग्री (Image Analysis kit) व पुरेसे प्रशिक्षित ग्रेडर्स नेमण्याची संपूर्ण जबाबदारी मार्केटिंग फेडरेशन/आदिवासी विकास महामंडळ यांची राहील, अशी व्यवस्था केल्याची खात्री संबंधित जिल्हाधिकारी यांनी करावी. खरेदी अभिकर्त्यांनी एफ.ए.क्यू. दर्जात न बसणाऱ्या धान/भरडधान्याची (म्हणजेच धान, ज्वारी, बाजरी मका व रागी यांची) खरेदी केली तर त्याची संपूर्ण जबाबदारी व येणाऱ्या नुकसानीची जबाबदारी ही सर्वस्वी खरेदी अभिकर्त्यावर राहील. कमी दर्जाचे धान/भरडधान्य खरेदी करण्याचा प्रयत्न केल्यास अशा कर्मचाऱ्यांवर/ग्रेडर्सवर अभिकर्ता संस्थांनी दंडात्मक कारवाई करावी.
- ५.१.४ आधारभूत किंमत खरेदी योजना ही शेतकऱ्यांच्या हितासाठी असल्याने धान/भरडधान्य खरेदी करताना या शासन निर्णयातील अनुक्रमांक ७ येथील कार्यपद्धतीचा अवलंब करावा.

५.२ बारदाना खरेदी:-

- ५.२.१ केंद्र शासनाकडून प्राप्त होणारा बारदाना शासनाच्यावतीने शासनामार्फत (कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई) जिल्हा/तालुका स्तरावरील गोदामांमध्ये/खरेदी केंद्रांवर उपलब्ध करून दिला जाईल.
- ५.२.२ जर केंद्र शासनाकडून नवीन ज्युट बारदान्याचा पुरेसा पुरवठा झाला नाही तर, दोन्ही अभिकर्ता संस्थांना संपूर्ण हंगामाकरिता लागणारा नवीन बारदाना शासनामार्फत (कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई) केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार उपलब्ध करून दिला जाईल. सदर बारदाना निविदाकारामार्फत खरेदी केंद्रांवर उपलब्ध करून दिला जाईल.
- ५.२.३ मागील पणन हंगाम संपल्यानंतर ज्युट कमिशनरकडील प्राप्त झालेला नवीन बारदाना केंद्र शासनाच्या दि.१८.०५.२०१७ व दि.१३.१२.२०१८ च्या पत्रातील सूचनांप्रमाणे, चालू खरीप पणन हंगाम २०२४-२५ करिता Left Over बारदाना म्हणून वापरावा याबाबतचा बारदान्याचा हिशोब दि.१३.१२.२०१८ परिपत्रकासोबतच्या परि.१ मधील विवरणपत्रात (परिशिष्ट XII) दोन्ही अभिकर्ता संस्थांनी शासनास (कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई) सादर करावा.
- ५.२.४ केंद्र शासनाच्या सूचनांनुसार ज्युट बारदान्याच्या तुटवड्यामुळे नवीन बारदान्याऐवजी आवश्यकता भासल्यास अभिकर्ता संस्थांनी शासन मान्यता घेऊन मिलर्सकडील/शेतकऱ्यांकडील बारदाना वापरावा व त्याबाबतचा हिशोब दोन्ही अभिकर्ता संस्थांनी शासनास (कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई) सादर करावा.
- ५.२.५ पणन हंगाम २०२४-२५ मध्ये अभिकर्ता संस्थांना धान खरेदीकरिता लागणारा जुना बारदाना शासनामार्फत (कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई) उपलब्ध करून देण्यात येईल.
- ५.२.६ तांदुळ व धान जमा करण्यासाठी वापरावयाचा नवीन बारदाना केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार असावा. धानाकरिता नवीन आणि जुना बारदाना खरेदी करण्यात येईल. मिलर्सकडे जमा होत असलेला बारदाना हा वारंवार वापरला जात असल्यामुळे सदर बारदाना मिलर्सकडून परत घेण्याबाबत अथवा सदर बारदान्याची रक्कम शासन स्तरावरून वसूल करण्याबाबतचे धोरण निश्चित करून स्वतंत्रपणे कळविण्यात येईल.
- ५.२.७ अभिकर्ता संस्थांनी यापूर्वी मिलर्सकडील देय रक्कमेतून बारदान्याची जी रक्कम वसूल केली असेल, ती रक्कम वित्तीय सल्लागार व उपसचिव कार्यालयात जमा करावी. तसेच अशा बारदान्याचा हिशोब/तपशील कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई यांना सादर करावा.
- ५.२.८ भरडाईसाठी गिरणीमालकांना धान देताना धानाच्या गोण्या प्रमाणितच असल्या पाहिजेत. अशा प्रमाणित १०% गोण्यांचे चाचणी वजन करून गिरणीमालकांना धान द्यावे. तपासणीदरम्यान गोण्या प्रमाणित नसल्याचे आढळल्यास संबंधित अधिकारी/कर्मचारी यांच्यावर शिस्तभंगाची कारवाई करण्यात यावी. याबाबतचे संनियंत्रण दोन्ही अभिकर्ता संस्थांच्या व्यवस्थापकीय संचालकांनी करावे.
- ५.२.९ अभिकर्ता संस्थांनी खरेदी केंद्रावर आलेल्या "अ" दर्जाच्या तांदूळाच्या गोणीवर इंग्रजीतील कॅपिटल लेटर "A", तर सर्वसाधारण (Common) दर्जाच्या तांदूळाच्या गोणीवर "C" असे अक्षर मार्किंग करावे.

५.२.१० धान खरेदी करण्यासाठी एकदा वापरलेला बारदाना पुन्हा धान खरेदीसाठी वापरताना तो बुरशीयुक्त, फाटलेला, तुटलेला किंवा विरलेला नसावा. त्याचबरोबर ५० किलो क्षमतेच्या बारदान्याचे वजन ५०० ग्रॅमपेक्षा कमी असू नये. असे कोणत्याही तपासणीच्या वेळी आढळल्यास जबाबदार असलेल्या अधिकारी/कर्मचारी यांच्यावर अभिकर्ता संस्थेने तात्काळ कारवाई करावी. याबाबतचेही संनियंत्रण दोन्ही अभिकर्ता संस्थांच्या व्यवस्थापकीय संचालकांनी करावे.

५.२.११ धान/सीएमआर व भरडधान्य खरेदीसाठी बारदान्याचा वापर केंद्र शासनाच्या दि.१३.१२.२०१८ च्या पत्रातील सूचनांनुसार करावा. याव्यतिरिक्त बारदानासंदर्भात केंद्र शासनाकडून वेळावेळी प्राप्त होणाऱ्या सूचनांनुसार कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई यांनी दोन्ही अभिकर्ता संस्थांना आवश्यक सूचना द्याव्यात.

५.२.१२ खरेदी केंद्रावर प्राप्त झालेला नवीन व जुना बारदाना तसेच त्याच्या वापराच्या नोंदी NeML/BeAM च्या पोर्टलवर घेणे खरेदी केंद्रांना बंधनकारक राहिल. दोन्ही अभिकर्ता संस्थांनी याबाबीचे त्यांच्या स्तरावर संनियंत्रण करावे व त्याबाबतचा मासिक अहवाल आवश्यकतेनुसार शासनास सादर करण्याची जबाबदारी दोन्ही अभिकर्ता संस्थांची राहिल.

५.३ प्रसिध्दी :-

५.३.१ खरेदी केंद्रावर फक्त खरेदी किंमतीबद्दल दरफलक न लावता किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेतर्गत असलेले दर्जा, विनिर्देश, खरेदी केंद्रे इत्यादीची माहितीदेखील प्रदर्शित करावी. शेतकऱ्यांना निश्चितपणे लक्षात येण्यासाठी त्यासंबंधातील सूचना मराठी व हिंदी भाषेत अनुवादीत करून देण्यात याव्यात.

५.३.२ एफ.ए.क्यू. दर्जाची मानके, खरेदी कालावधी इ. ठळकपणे फलकावर प्रत्येक खरेदी केंद्राच्या दर्शनी ठिकाणी प्रदर्शित करण्यात यावीत.

५.३.३ दर, दर्जा, खरेदी केंद्रे दर्शविणारे सदर फलक सर्व कृषि उत्पन्न बाजार समिती, ग्राम पंचायत, तहसिल कार्यालय, पंचायत समिती कार्यालय इत्यादी ठिकाणी दर्शनी भागावर लावण्याच्या सक्त सूचना जिल्हाधिकाऱ्यांनी सर्व संबंधितांना द्याव्यात.

५.३.४ कोणत्याही परिस्थितीत नॉन एफ.ए.क्यू. दर्जाचे धान्य खरेदी केले जाणार नाही. धान/भरडधान्याचे एफ.ए.क्यू. विनिर्देश, आधारभूत किंमती इत्यादी आवश्यक बाबींना स्थानिक वर्तमानपत्रे व इतर प्रसार माध्यमातून अभिकर्ता संस्थांनी व जिल्हाधिकाऱ्यांनी व्यापक प्रसिध्दी द्यावी. उप अभिकर्ता संस्थांना देण्यात येणाऱ्या प्रशासकीय खर्चातून सदर कार्यवाही होत असल्याची खात्री संबंधित जिल्हाधिकाऱ्यांनी करावी.

५.३.५ खरेदी केंद्रे व प्रत्येक खरेदी केंद्रास जोडण्यात आलेल्या गावांची नावे यासंबंधी पुरेशी प्रसिध्दी देण्याबाबत जिल्हाधिकारी आणि खरेदी अभिकर्ता संस्थांनी खबरदारी घ्यावी.

५.३.६ रोज सायंकाळी खरेदी केंद्र बंद झाल्यानंतर खरेदी केंद्रावर आणलेले, परंतु खरेदी न झालेले धान/भरडधान्य सांभाळण्याची जबाबदारी संबंधित शेतकऱ्यांचीच राहिल, अशी व्यापक प्रसिध्दी द्यावी.

५.४ तपासणी:-

५.४.१ भारतीय अन्न महामंडळाचे/राज्य शासनाचे अधिकारी खरेदी केंद्रांना भेटी देऊन नियमितपणे विहित पद्धतीने खरेदी होत आहे किंवा नाही, याची तपासणी करतील आणि त्यांनी दिलेला सल्ला

विचारात घेऊन, खरेदी अभिकर्ता संस्थांनी त्याप्रमाणे सुधारीत कार्यवाही/उपाययोजना करणे आवश्यक राहिल. तसेच त्याबाबतचा कार्यपूर्ती अहवाल त्या अधिकाऱ्यास तसेच शासनास सादर करणे अभिकर्ता संस्थांना बंधनकारक राहिल.

- ५.४.२ खरेदी केलेले धान/भरडधान्य विहित विनिर्देशानुसार (Uniform Specifications) नसेल, तर असे धान/भरडधान्य नाकारण्याचा अधिकार राज्य शासनाच्या पथकास असेल. तसेच आवश्यकतेनुसार राज्य शासन गुणवत्ता तपासणी करण्यासाठी त्रयस्थ संस्थेचीही मदत घेऊ शकेल.
- ५.४.३ जिल्हाधिकाऱ्यांनी धान/भरडधान्य खरेदीच्या कालावधीत दर्जा नियंत्रण व दक्षता पथकाची स्थापना करावी. या पथकाद्वारे विशेष मोहिम राबवून नॉन एफ.ए.क्यू. दर्जाचे धान/भरडधान्य खरेदी होण्यास जबाबदार असणाऱ्या अधिकारी व कर्मचाऱ्यांविरुद्ध शिस्तभंगाची कारवाई करावी. त्याचा अहवाल शासनास सादर करावा. तसेच धान खरेदी केंद्रांवर सी.सी.टी.व्ही. (CCTV) लावून त्याचे रेकॉर्डिंग मागणीनुसार उपलब्ध करून देण्यात यावे.
- ५.४.४ पूर्वानुभवानुसार असे लक्षात आलेले आहे की, राज्यातील खरेदी केंद्रांवर बाहेरील राज्यातील धान विक्रीकरिता आणण्यात येतो. अशा प्रकारे बाहेरील राज्यातील धान कोणत्याही परिस्थितीत राज्यात विक्रीकरिता येऊ नये याकरिता जिल्हाधिकारी यांनी पथक स्थापन करावे. अशाप्रकारच्या घटना निदर्शनास आल्यास संबंधित पथकामार्फत उचित कारवाई करून त्याचा अहवाल शासनास सादर करावा.
- ५.४.५ ज्या बारदान्यांमध्ये धान/भरडधान्य भरलेले आहे, ते बारदाने केंद्र शासनाने वेळोवेळी विहित केलेल्या परिमाणानुसार आहेत अथवा नाहीत, याची तपासणी जिल्हा पुरवठा अधिकारी व अभिकर्ता संस्था यांच्या प्रतिनिधींनी एकत्रितरित्या करावी. याबाबतच्या नोंदी खरेदी केंद्रावर जतन कराव्यात. या तपासणीत केंद्र शासनाच्या बारदानांविषयीची मानांकने पूर्ण करत नसलेले बारदाने दिसून आल्यास ती नाकारावीत. तसेच निविदाकाराकडून उपलब्ध केलेले बारदाने केंद्र शासनाच्या बारदानांविषयीची मानांकने पूर्ण करत नसल्याचे निदर्शनास आल्यास निविदाकाराच्या/शासनाच्या (कार्यासन नापु-१६ ब, अनापु व ग्रासंवि, मंत्रालय, मुंबई) निदर्शनास आणावे व ते संबंधितांकडून बदलून घेण्यात यावेत. कमी प्रतीचे बारदाने वापरण्यात येणार नाहीत, याची दक्षता अभिकर्ता संस्थांनी घ्यावी. अशा प्रकारच्या तक्रारी शासनाकडे प्राप्त झाल्यास त्या आधारे शासनस्तरावरून आवश्यकता भासल्यास समिती गठित करून तपासणी करण्यात यावी आणि त्या तपासणी अहवालाच्या आधारे अभिकर्ता संस्थांनी केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल शासनास सादर करणे अभिकर्ता संस्थांना बंधनकारक राहिल.
- ५.४.६ दक्षता पथक/जिल्हास्तरावरील अधिकाऱ्यांनी केलेल्या तपासणीचा अहवाल दर आठवड्याला शासनास सादर करणे बंधनकारक राहिल.

५.५ इतर :-

- ५.५.१ उप अभिकर्त्यांची नेमणूक मुख्य अभिकर्ता संस्थांनी स्वतःच्या जबाबदारीवर करावी. जिल्हाधिकाऱ्यांनी उप अभिकर्त्यांना प्राधिकारपत्रे देऊ नयेत. उप अभिकर्त्यांच्या नेमणूकीशी शासनाचा काहीही प्रत्यक्ष संबंध राहणार नाही, याची नोंद घ्यावी.
- ५.५.२ शेतकऱ्याने उत्पादित केलेल्या उत्पादनाची महाराष्ट्र कृषि उत्पन्न खरेदी (नियमन) नियम, १९६३ च्या नियम ३२ (ड) अन्वये, कृषि उत्पन्न बाजार समितीच्या क्षेत्रात केंद्र शासनाच्या किमान

आधारभूत किंमत योजनेतर्गत जाहीर करण्यात आलेल्या हमी भावापेक्षा कमी दराने खरेदी केली जाणार नाही, याबाबत बाजार समितीने दक्षता घेणे आवश्यक आहे. त्यानुसार "बाजार समितीने अशा प्रकारांना आळा घातला नाही तर त्यांच्याविरुद्ध उपरोक्त नियमांच्या नियम ४५ अन्वये शासन योग्य ती कारवाई करू शकेल." ही बाब संबंधित जिल्हाधिकाऱ्यांनी त्यांच्या क्षेत्रातील सर्व कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांच्या निदर्शनास आणून द्यावी. किमान आधारभूत किंमत योजनेतर्गत जाहीर केलेल्या धान्याचा दर्जा, विहित विनिर्देश व किंमतीबाबतचे फलक ठळक अक्षरात दर्शनी भागात लावण्यासाठी जिल्हाधिकाऱ्यांनी कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांना सक्त सूचना द्याव्यात व बाजार समित्यांनी त्याची काटेकोर अंमलबजावणी करावी. एफ.ए.क्यू.दर्जाचे धान/भरडधान्याचे हमी भावापेक्षा कमी भावाने व्यवहार होणार नाहीत, याची दक्षता घ्यावी.

- ५.५.३ पूर्वानुभवानुसार कृषि उत्पन्न बाजार समितीच्या क्षेत्रात आधारभूत किंमतीपेक्षा कमी भावाने झालेल्या खरेदी संदर्भात केंद्र शासनाकडून राज्य शासनाकडे कारणमीमांसा विचारण्यात येते व याबाबत संबंधितांचा खुलासा मागविल्यावर बहुतांशी अशी खरेदी नॉन एफएक्यू दर्जाच्या धान/भरडधान्याची झालेली असल्याचे दिसून येते. मात्र, अशा कमी दराने होणाऱ्या खरेदी व्यवहाराबाबत कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांनी संबंधितांना खरेदी विक्री दरांची माहिती देताना/अहवाल पाठविताना एफ.ए.क्यू/नॉन एफ.ए.क्यू दर्जाबाबत विनिर्दिष्टपणे माहिती न पुरविल्यामुळे बहुतांशी प्रकरणात केंद्र शासनाकडून राज्याकडे पत्रव्यवहार करण्यात येतो. यास्तव, कोणत्याही बाजार समित्यांनी त्यांच्या क्षेत्रात खरेदी झालेल्या धान तसेच भरडधान्याचे दर कोणत्याही माध्यमाद्वारे प्रसिध्द करताना किंवा कळवितांना खरेदी विक्रीच्या दराबरोबरच एफ.ए.क्यू व नॉन एफ.ए.क्यू दर्जाबाबतसुद्धा उल्लेख करावा, अशाही सक्त सूचना सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी त्यांच्या क्षेत्रातील कृषि उत्पन्न बाजार समित्यांना द्याव्यात.
- ५.५.४ आधारभूत किंमत योजनेखाली धान, ज्वारी, बाजरी, मका व रागी खरेदी करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई व आदिवासी विकास महामंडळ, नाशिक यांना द्यावयाचा अनुषंगिक खर्च खरीप पणन हंगाम २०२४-२५ करीता केंद्र शासनाने मंजूर केलेल्या तात्पुरत्या पत्रकान्वये (Provisional Cost Sheet) अदा करण्यात येईल.
- ५.५.५ वरील योजनेतर्गत खरेदी केलेल्या भरडधान्य व धानामधील तूट/घट केंद्र शासनाने मान्य केली तर त्याप्रमाणातच प्रकरणनिहाय अनुज्ञेय राहील.

६) खरेदी केंद्रे:-

- ६.१ खरेदी केंद्र व खरेदी संस्था निवडीबाबत जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली पुढीलप्रमाणे समिती गठीत करण्यात येत आहे:-

अ.क्र.	समितीचे सदस्य	पद
१	जिल्हाधिकारी	अध्यक्ष
२	जिल्हा अधिक्षक कृषी अधिकारी	सदस्य
३	जिल्हा उपनिबंधक सहकारी संस्था	सदस्य
४	जिल्हा पुरवठा अधिकारी	सदस्य
५	जिल्हा पणन अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक (संबंधित भौगोलिक क्षेत्रानुसार)	सदस्य सचिव

- ६.२ मागील पणन हंगामात सुरु असणारी खरेदी केंद्रापैकी मागील पणन हंगामांमध्ये तक्रार नसणारी खरेदी केंद्रे पणन हंगाम २०२४-२५ मध्ये सुरु ठेवण्यात यावीत. अशा खरेदी केंद्रांची तक्रार नसल्याची खात्री अभिकर्ता संस्थांनी करावी.
- ६.३ ज्या जुन्या खरेदी केंद्रांबाबत तक्रारी प्राप्त झाल्या आहेत त्याबाबत चौकशी करून अभिकर्ता संस्थांनी खरेदी केंद्रांना परवानगी देणे/ परवानगी रद्द करणे अशा स्वयंस्पष्ट अभिप्रायांसह उपरोक्त समितीसमोर प्रस्ताव सादर करावेत. प्रकरणी समितीने संपूर्ण चौकशीअंती अशा संस्थांना खरेदी केंद्रे सुरु करण्यास मान्यता देण्याबाबत निर्णय घ्यावा. घेण्यात आलेल्या निर्णयाबद्दल शासनास अवगत करावे.
- ६.४ नवीन खरेदी केंद्र सुरु करण्याकरिता अभिकर्ता संस्थांनी त्यांच्या स्वयंस्पष्ट अभिप्रायांसह उपरोक्त समितीस प्रस्ताव सादर करावेत. प्रकरणी समितीने संपूर्ण चौकशीअंती अशा संस्थांना खरेदी केंद्रे सुरु करण्यास मान्यता देण्याबाबत निर्णय घ्यावा. घेण्यात आलेल्या निर्णयाबद्दल शासनास अवगत करावे.
- ६.५ समितीने जिल्ह्यामध्ये आधारभूत किंमत योजनेंतर्गत खरेदी करण्यासाठी प्राप्त झालेल्या एकूण खरेदी संस्थांची यादी, समितीने मान्यता दिलेल्या संस्थांची यादी, समितीने मान्यता नाकारलेल्या संस्थांची यादी यांची माहिती शासनास सादर करावी. मान्यता दिलेल्या संस्थांची यादी सादर करताना मागील पणन हंगामात सुरु असणारी खरेदी केंद्रे व नव्याने मान्यता दिलेली खरेदी केंद्रे अशा स्पष्ट उल्लेखासह यादी सादर करावी.
- ६.६ मागील हंगामात झालेली खरेदी विचारात घेऊन आवश्यकतेनुसार खरेदी केंद्रांमध्ये वाढ करण्याबाबतही समितीने निर्णय घ्यावा.
- ६.७ निवड केलेल्या धान खरेदी केंद्रांसोबत करावयाच्या करारनाम्यामध्ये धान खरेदी केंद्रांची साठवणूक क्षमता आणि त्यांना देण्यात आलेल्या उद्दीष्टाचा समावेश करण्यात यावा.
- ६.८ भारतीय अन्न महामंडळ, मुख्यालय यांच्या दि.१४.०३.२०२२ रोजीच्या पत्रान्वये खरेदी केंद्रंकरिता आवश्यक असलेली तपासणी सूची यापूर्वी निर्गमित करण्यात आलेली आहे. त्यानुसार पणन हंगाम २०२४-२५ मधील प्रत्यक्ष धान/भरडधान्य खरेदी सुरु होण्यापूर्वी चालू हंगामात सुरु असलेली धान/भरडधान्य खरेदी केंद्रे ही केंद्र शासनाच्या निकषांची पूर्तता करतात किंवा कसे याची तपासणी करण्यात यावी.
- ६.९ खरेदी केंद्रांबाबतची परिपूर्ण माहिती PCSAP (Procurement Centre Self-Assessment Portal) वर भरण्याबाबत केंद्र शासनाच्या सूचना आहेत. त्यानुषंगाने **परिशिष्ट XIII** मधील सूचनांनुसार सर्व खरेदी केंद्रांची माहिती सदर पोर्टलवर अपलोड करण्याची जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची राहिल. याकरिता आवश्यक असणारे तांत्रिक सहाय्य NeML/BeAM यांच्याकडून देण्यात यावे. सदर माहिती उप अभिकर्ता संस्था तसेच भारतीय अन्न महामंडळ यांच्याशी समन्वय साधून भरण्यात यावी.
- ६.१० यानुषंगाने मुख्य अभिकर्ता संस्थांनी, उप अभिकर्ता संस्था निवडीकरिता त्यांच्या स्तरावरूनसुद्धा अटी व शर्ती निश्चित कराव्यात.

७) खरेदी पद्धत:-

७.१ प्रत्येक गाव एका विशिष्ट खरेदी केंद्रास जोडण्यात यावे. खरेदी केंद्रे व प्रत्येक खरेदी केंद्रास जोडण्यात आलेल्या गावांची नावे, यासंबंधी पुरेशी प्रसिध्दी देण्याबाबत जिल्हाधिकारी आणि खरेदी अभिकर्ता संस्थांनी दक्षता घ्यावी.

खरेदी केंद्रांना जोडलेल्या गावांचे क्षेत्र व गावनिहाय शेतकऱ्यांची यादी तलाठ्याकडून प्राप्त करून घेऊन त्याची नोंद खरेदी केंद्रावरील रजिस्टरमध्ये करावी. एकापेक्षा जास्त गावे एकाच खरेदी केंद्रास जोडली गेली असल्यास अशा केंद्रावर गावनिहाय स्वतंत्र रजिस्टर ठेवावे. सदर रजिस्टर जिल्हा पुरवठा अधिकाऱ्यांना खरेदी केंद्र तपासणीच्यावेळी उपलब्ध करून द्यावे.

तालुका हद्दीमध्ये कोणत्याही गावातील शेतकरी त्याच्या इच्छेनुसार तालुक्यातील कोणत्याही खरेदी केंद्रावर धान विक्री करू शकतो. त्यानुसार धान खरेदी केंद्रावर धान विक्रीसाठी नोंदणी झालेल्या शेतकऱ्यांची गावनिहाय नोंद खरेदी केंद्रावरील रजिस्टरमध्ये करावी. सदर रजिस्टर जिल्हा पुरवठा अधिकाऱ्यांना खरेदी केंद्र तपासणीच्यावेळी उपलब्ध करून द्यावे.

७.२ शेतकऱ्यांकडील धान/भरडधान्य खरेदी करताना ऑनलाईन खरेदी पद्धत सुरू करण्यात आली आहे. त्याकरीता संबंधित शेतकऱ्यांची नोंदणी करणे आवश्यक राहिल. त्याकरिता ऑनलाईन नोंदणी, आधार क्रमांक व बचत बँक खाते क्रमांक नोंदणी करण्यात येत आहे. केंद्र शासनाने निर्धारित केलेल्या ३ नवीन Minimum Threshold Parameters नुसार योजनेतर्गत शेतकऱ्यांची ऑनलाईन नोंदणी ही आधार प्रमाणीकरण पद्धत (Aadhaar Authentication Method) वापरूनच करण्यात यावी. याकरिता आवश्यक असलेली आधार प्रमाणीकरण यंत्रे (Aadhaar Authentication Devices) सर्व खरेदी केंद्रांना उपलब्ध करून देण्याची जबाबदारी मुख्य अभिकर्ता संस्थांची राहिल.

७.३ सदर ऑनलाईन खरेदी करिता पणन हंगाम २०२४-२५ साठी NeML/BeAM, NCDEX Group Company यांच्या Platform वर नोंदणी करून केंद्र शासनाच्या निर्देशांप्रमाणे त्या नोंदी PFMS (Public Fund Monitoring System) सोबत संलग्न करणे अनिवार्य आहे.

७.४ खरेदी केंद्रावरील गर्दी टाळणे, कायदा व सुव्यवस्था राखणे यासाठी शेतकऱ्यांना खरेदी केंद्रांवर येण्यापूर्वी पूर्वसूचना देणे आवश्यक आहे. त्यासाठी या योजनेतर्गत शेतकऱ्यांना मोबाईलवर SMS द्वारे पूर्वसूचना (NeML/BeAM पोर्टलवरून) देण्यात यावी.

७.५ वन हक्क अधिनियम, २००५ अन्वये, वनांमधील जमिनीबाबत धारणाधिकार प्राप्त असलेल्या शेतकऱ्यांकडून धान खरेदी करताना, सदर धारणाक्षेत्रावर धान/भरडधान्य पिकाखालील क्षेत्राची नोंद, तसेच ७/१२ उतान्यासंबंधीची नोंद, धारणाधिकाराबाबतची आवश्यक कागदपत्रे इ. जिल्हाधिकारी यांच्याकडून प्रमाणित करून अशा शेतकऱ्यांची ऑनलाईन नोंदणी विहित मुदतीत करण्याची कार्यवाही करावी.

जिल्हाधिकारी यांच्याकडे उपलब्ध असणाऱ्या वन जमिनींवरील धारणाधिकार प्राप्त असणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या यादीतील ज्या शेतकऱ्यांनी धारणाधिकार प्राप्त जमिनीवर धान लागवड केली आहे, अशा शेतकऱ्यांची यादी जिल्हाधिकारी यांच्या मान्यतेने जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांनी संबंधित दोन्ही अभिकर्ता संस्था, व NeML/BeAM यांच्याकडे उपलब्ध करून द्यावी. NeML/BeAM यांनी अशा शेतकऱ्यांची धान खरेदी ऑनलाईन होण्याबाबत ऑनलाईन पोर्टलवर तशी सुविधा उपलब्ध करावी.

तसेच सदर शेतकऱ्यांकडून खरेदी केंद्रांवर धान खरेदी करताना शेतकऱ्यांचे आधार प्रमाणीकरण करणे व live photo घेणे अनिवार्य आहे. त्यानुसार खरेदी केंद्रांवर कार्यवाही होईल याची दक्षता अभिकर्ता संस्थांनी घेणे आवश्यक आहे.

- ७.६ देवस्थानांच्या/शेती महामंडळांच्या जमिनींवर उत्पादित होणाऱ्या धानाची खरेदी करताना, ज्या शेतकऱ्यांकडून अशा जमिनींवर धान उत्पादित केले जाते त्या शेतकऱ्यांचे देवस्थानांशी/शेती महामंडळांसोबत झालेले करारनामे (Lease Agreement), ७/१२ वरील धानाचा पीक पेरा असलेली नोंद या बाबी तपासणे आवश्यक आहे. तसेच सदर शेतकऱ्यांची धान खरेदी केंद्रांवर धान खरेदी करताना शेतकऱ्यांचे आधार प्रमाणीकरण करणे व live photo घेणे अनिवार्य आहे. त्यानुसार खरेदी केंद्रांवर कार्यवाही होईल याची दक्षता अभिकर्ता संस्थांनी घेणे आवश्यक आहे.
- ७.७ खरेदी केंद्रावर शेतकऱ्यांनी विक्रीसाठी आणलेल्या धान/भरडधान्याच्या अनुषंगाने आवश्यक त्या ऑनलाईन नोंदी NeML/BeAM पोर्टलवर करण्यात याव्यात. तसेच गावनिहाय रजिस्टर तयार करावे. त्यामध्ये १) शेतकऱ्याचे नाव २) सर्व्हे/गट क्रमांक व क्षेत्रफळ, ३) केंद्रात विक्रीस आणलेले धान /ज्वारी, बाजरी, मका व रागी या माहितीचा समावेश असावा. त्यामुळे पुन्हा धान्य आणल्याबरोबर या नोंदवहीवरून पूर्वी दिलेला ७/१२ चा उतारा काढून, आणलेले शेतकऱ्याचे धान्य त्याच्या स्वतःच्या उत्पादनातील आहे याची खात्री करून घेता येईल. ट्रकने वा तत्सम वाहनातून आणलेले धान/भरडधान्य स्विकारण्यापूर्वी सदर धान/भरडधान्य संबंधित शेतकऱ्याचेच असल्याची पूर्णपणे खात्री करून घ्यावी.
- ७.८ काही ठिकाणी धान्याखालील क्षेत्र व सरासरी उत्पादकता याचा विचार न करता फार मोठ्या प्रमाणावर (अप्रत्यक्षपणे व्यापाऱ्यांचे) धान्याची खरेदी केली जाते असे निदर्शनास आले आहे. यास्तव शेतकऱ्यांचे ७/१२ उताऱ्यानुसार पीकाखालील क्षेत्र, या वर्षीची पिक परिस्थिती (पैसेवारी) पीकाचे सरासरी उत्पादन या बाबी विचारात घेऊन, धान/भरडधान्य खरेदी करण्यात यावे.
- ७.९ संबंधित जिल्हाधिकाऱ्यांनी दर हेक्टरी उत्पादकतेची जिल्हानिहाय मर्यादा जिल्हा अधिक्षक कृषी अधिकाऱ्यांकडून प्राप्त करून अभिकर्ता संस्थांना व NeML/BeAM यांना उपलब्ध करून द्यावी. कोणत्याही परिस्थितीत या मर्यादेपेक्षा जास्त खरेदी होणार नाही याची खबरदारी अभिकर्ता संस्थांनी घ्यावी. सदरच्या मर्यादेपेक्षा जास्तीची खरेदी झाल्यास त्याची जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची असेल. अशी खरेदी झाल्याचे निदर्शनास आल्यास तात्काळ शासनास अवगत करण्यात यावे.

खरेदी केंद्रांवर व्यापाऱ्यांच्या/दलालांच्या/मध्यस्थांच्या धानाची खरेदी होत असल्याचे निदर्शनास आल्यास, किंवा कोणत्याही प्रकारे योजनेंतर्गत खरेदी धानाचा/भरडधान्याचा अपहार/गैरव्यवहार/अफरातफर याबाबतची प्रकरणे निदर्शनास आल्यास अशा खरेदी केंद्रांवर व संबंधित उप-अभिकर्ता संस्थांवर, अभिकर्ता संस्थांनी कठोर कारवाई करावी. त्याचा मुद्देनिहाय अहवाल शासनास तात्काळ सादर करावा.

गत हंगामात काही उपअभिकर्ता संस्थांनी खरेदी केलेला धान साठा मिलधारकांना देण्यात आलेल्या डी.ओ.नुसार उपलब्ध करून दिलेला नाही. तसेच काही संस्थांकडे ऑनलाईन पोर्टल वरील लॉट एन्ट्री नुसार धान साठा आढळून आलेला नाही. त्यामुळे अशा संस्थांनी धान खरेदी मध्ये गैरव्यवहार केल्याचे स्पष्ट होत असल्याने धान खरेदी करणाऱ्या ज्या उपअभिकर्ता संस्थांकडून खरेदी केलेल्या धान साठा भरडाईसाठी नियमानुसार उपलब्ध न झाल्यास अथवा धान खरेदी मध्ये संस्थेने गैरव्यवहार केल्याचे स्पष्ट निदर्शनास आल्यास अशा उपअभिकर्ता

संस्थांवर/संस्था चालकांवर (अध्यक्ष संचालक मंडळ, संस्थेचे कर्मचारी ई.) यांचे वर जिल्हा समन्वय समितीच्या मान्यतेने गुन्हे दाखल करण्यासह कायदेशीर कारवाई करून जिल्हाधिकारी कार्यालयामार्फत आर.आर.सी.प्रक्रियेद्वारे शासकीय रकमेची भरपाई करून घेण्यात यावी. तसेच त्याचा मुद्देनिहाय अहवाल शासनास तात्काळ सादर करावा.

- ७.१० तसेच केंद्र शासनाने पणन हंगाम २०१९-२० पासून राज्यातील शेतकऱ्यांची सीमांत, लघु, मध्यम, मोठे शेतकरी अशी जमीनधारणेवर आधारित तसेच अनु. जाती, अनु. जमाती, इतर व अवर्गीकृत अशी वर्गवारी करून माहिती देण्याची विनंती राज्य शासनास केली आहे. सबब अशी माहिती उपलब्ध करून देण्याकरिता, खरेदी करताना, धान/भरडधान्य खरेदी केलेल्या शेतकऱ्यांकडून त्यांच्या जमिनीचा नमुना ८ (अ) तसेच शेतकऱ्यांच्या जातीबाबतचे स्वयं घोषणापत्र (Self-Declaration) घेऊन, याची प्रत घेऊन अभिकर्ता संस्थांनी लघु, मध्यम, व मोठे तसेच जातनिहाय अशी शेतकऱ्यांची वर्गवारी करावी. अशी वर्गवारी **परिशिष्ट क्र.IV** मधील नमुन्यात शासनास वेळोवेळी सादर करावी.
- ७.११ केंद्र शासनाच्या दि.०२.०५.२०१९ रोजीच्या पत्रान्वये दिलेल्या सूचनांनुसार धान/भरडधान्य खरेदीच्या रकमांची अदायगी तसेच अनुषांगिक खर्चाची अदायगी PFMS प्रणालीद्वारे करणे बंधनकारक आहे. या दृष्टीने अभिकर्ता संस्थांनी विशेष मोहिम राबवून सर्व संबंधित शेतकऱ्यांचे नोंदणीकरण करण्याची दक्षता घ्यावी.
- ७.१२ व्यापाऱ्यांकडून गतवर्षीचे धान/भरडधान्य पुन्हा खरेदी केंद्रावर विकले जाण्याची शक्यता विचारात घेऊन गतवर्षाचे जुने धान/भरडधान्य कोणत्याही परिस्थितीत खरेदी केले जाणार नाही व केवळ शेतकऱ्यांकडून उत्पादित झालेले नवे (पणन हंगाम २०२४-२५ मधील) धान/भरडधान्यच खरेदी केले जाईल याची अभिकर्ता संस्थांनी विशेष खबरदारी घ्यावी. जुने किंवा बिगर शेतकऱ्यांकडून धान/भरडधान्य खरेदी झाल्यास त्याची पूर्ण जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांवर राहिल.

८) खरेदी केलेल्या भरडधान्याची (ज्वारी, बाजरी मका व रागी) साठवणूक :-

- ८.१ अभिकर्ता संस्थांनी विनिर्देशानुसार खरेदी केलेले ज्वारी, बाजरी, मका व रागी हे भरडधान्य राज्य शासनाच्या प्रतिनिधीने, शक्यतो त्याच दिवशी केंद्राजवळच्या गोदामात पूर्ण वजन करून व दर्जाची खात्री करून जिल्हाधिकारी यांनी ठरविल्याप्रमाणे ताब्यात घ्यावे व त्याची नोंद गोदाम लेख्यामध्ये नियमितपणे घ्यावी. त्याकरिता आवश्यकता भासल्यास साठवणूकीसाठी केंद्र व राज्य वखार महामंडळाची/सहकारी संस्थांची, खाजगी गोदामे भाड्याने घेण्यात यावीत. केंद्र शासनाने खरीप पणन हंगाम २०२४-२५ करीता तात्पुरत्या दरपत्रकान्वये (Provisional Cost Sheet) गोदाम भाड्याकरीता मंजूर केलेल्या दराने गोदाम भाडे अदा करण्यात येईल. अपवादात्मक परिस्थितीत सदर दरांपेक्षा अधिक खर्च होणार असल्यास, त्याबाबतचा प्रस्ताव अभिकर्ता संस्थांनी/जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांनी योग्य समर्थनासह प्रशासकीय विभागामार्फत शासनास सादर करावा.
- ८.२ जिल्हाधिकारी/जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांनी भरडधान्य ताब्यात घेताना ते एफ.ए.क्यू. दर्जाचे आहे, याची प्रत्यक्ष खातरजमा करावी. तसेच, याबाबतचे प्रमाणपत्र भारतीय अन्न महामंडळाकडे पाठवावे.

- ८.३ भरडधान्याचा खरेदी कालावधी संपल्यानंतर एका आठवड्याच्या आत गोदामनिहाय साठविण्यात आलेल्या भरडधान्याचा (ज्वारी, बाजरी, मका, व रागी) तपशील शासनास सादर करण्यात यावा. यासोबत सदरचे भरडधान्य एफ.ए.क्यू.दर्जाचे असल्याबाबतच्या प्रमाणपत्राची प्रत देखील सादर करण्यात यावी.
- ८.४ भरडधान्याची साठवणूक, वितरण व विल्हेवाट इ. बाबत केंद्र शासनाने दि.०७.१२.२०२१ व दि.२८.०३.२०२२ रोजी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचे तंतोतंत पालन होईल याची दक्षता जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांनी घेणे आवश्यक आहे.
- ८.५ भरडधान्याची साठवणूक जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांच्या गोदामांमध्ये झाल्यानंतर सदर गोदामाचे भाडे खर्च, हमाली भाडे, वाहतूक खर्च राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा, २०१३ अंतर्गत करावा.

९) धानाची साठवणूक व भरडाई :-

- ९.१ धानाच्या बाबतीत साठवणूकीची जबाबदारी संबंधित अभिकर्ता संस्थांची राहिल. खरेदी केलेले धान, अभिकर्ता संस्थांच्या ताब्यातच राहिल. त्यासाठी आवश्यकतेप्रमाणे संबंधित अभिकर्ता संस्थांनी गोदामे भाड्याने घ्यावीत. धानाची साठवणूक, सुरक्षितता, वाहतूक, भरडाई, संबंधित जिल्हाधिकारी/जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांच्या गोदामात तांदूळ जमा करेपर्यंत सर्व जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची असून ती कामे अभिकर्ता संस्थांनी करावयाची आहेत. धान जिल्हाधिकाऱ्यांनी ताब्यात घ्यावयाचे नाही. अभिकर्ता संस्थांनी विहित पद्धतीने मिलर्सची नेमणूक करून केंद्र शासनाच्या अटी व शर्तीनुसार धानाची भरडाई करून घ्यावयाची आहे व तयार झालेला सीएमआर/फोर्टीफाईड तांदूळ जिल्हाधिकाऱ्यांच्या शासकीय गोदामात जमा करावयाचा आहे. याबाबत केंद्र शासन ठरवेल ते विनिर्देश भरडाई, साठवणूक आकार, वाहतूक खर्च व इतर अटी आणि शर्ती लागू राहतील. धान भरडाईबाबतच्या सविस्तर सूचना स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येतील.
- ९.२ केंद्र शासनाने भरडाई केलेल्या धानाच्या साठवणूकीसाठी दरमहा (२ महिन्यांसाठी) गोदाम भाडे दर मंजूर केलेला आहे. धान भरडाई कोणत्याही परिस्थितीत तात्काळ सुरु करण्याची जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची राहिल. कोणत्याही परिस्थितीत दोन महिन्यांच्यावर धान गोदामात राहणार नाही याची सुध्दा दक्षता घ्यावी.
- ९.३ भरडाईसाठी मिलर्सना धान तात्काळ उपलब्ध करून देणे व धान भरडाई करून केंद्र शासनाच्या अटी व शर्तीनुसार सीएमआर/फोर्टीफाईड तांदूळ विहित कालावधीत जिल्हाधिकारी यांच्या गोदामात जमा करणे, याची संपूर्ण जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची राहिल. याबाबत कोणत्याही कारणामुळे विलंब लागल्यास त्या विलंबासाठी होणाऱ्या कारवाईची जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची राहिल, याची नोंद घेऊन अभिकर्ता संस्थांनी धानाचे दर्जाबद्दल विशेष दक्षता घ्यावी. धान भरडाईअंती प्राप्त होणाऱ्या सीएमआर तांदूळासाठी कलर कोडींग (Colour coding) केलेल्या गोण्या वापरण्याबाबत केंद्र शासनाने दिलेल्या सूचनांची अंमलबजावणी करण्याविषयी **परिशिष्ट II** नुसार करण्यात यावी.

१०. साठा उघड्यावर साठविण्याबाबत...

अभिकर्ता संस्थांनी विनिर्देशानुसार खरेदी केलेले भरडधान्य व धान हे उघड्यावर साठवू नये. अत्यंत अपवादात्मक परिस्थितीत साठा उघड्यावर साठविण्याची गरज उद्भवल्यास ते साठविण्यापूर्वी अशा अन्नधान्याच्या थप्याखाली व आजूबाजूस ड्रेनेज पुरवून त्यावरून पूर्णपणे पुरेशा ताडपत्र्यांनी

झाकून ठेवण्याची व्यवस्था करावी. तसेच गरजेनुसार नियमित ठेकेदाराकडून वेळीच धुरीकरण करून धान्याचे किडीपासून संरक्षण करावे. कोणत्याही परिस्थितीत उघड्यावर साठविण्यात आलेला धान्याचा साठा पावसामुळे भिजणार नाही व धान्य थप्प्यांना खालून किंवा बाजूने ओल लागणार नाही व पावसाळ्यात सुध्दा असा साठा उघड्यावर राहीला तरी धान्य खराब होणार नाही, याची दक्षता घेवूनच गोदामाबाहेर असलेल्या धान्याच्या सुरक्षिततेची प्रथम पासूनच व्यवस्था करावी. याबाबत शासन पत्र, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग क्रमांक : संकीर्ण-१२९८/१५/प्र.क्र.२५७९/ना.पु.२९, दिनांक ०३ ऑगस्ट, १९९८ (परिशिष्ट III) अन्वये विहित केलेल्या संहितेचे कटाक्षाने पालन करण्यात यावे. धान/भरडधान्य खरेदी केल्यानंतर ते राज्य शासन/भारतीय अन्न महामंडळ यांच्या पथकास मोजता येईल (Physical Verification) अशा पद्धतीने रचण्यात यावे.

११. धान भरडधान्य खरेदीचा कालावधी :-

हंगाम	पीक	खरेदी कालावधी
खरीप पणन हंगाम	धान	१४.१०.२०२४ ते दि.३१.०१.२०२५
	भरडधान्य	०१.१२.२०२४ ते ३१.०३.२०२५
रबी पणन हंगाम	केंद्र शासनाकडून प्राप्त सूचनांनुसार स्वतंत्रपणे कळविण्यात येईल.	

- ११.१ लाभार्थ्यांचे प्रदान (शेतकरी चुकारे) ऑनलाईन करण्याबाबत केंद्र शासनाचे निर्देश आहेत. ही बाब विचारात घेता अभिकर्ता संस्थांनी खरेदी केलेल्या धान व भरडधान्यांची रक्कम PFMS (Public Fund Monitoring System) मार्फत थेट शेतकऱ्यांच्या खात्यामध्ये अदा करावी. सदर रक्कम धान/भरडधान्य खरेदी केलेल्या दिवसापासून पुढील २ दिवसांत शेतकऱ्यांच्या खात्यामध्ये जमा करण्याचे केंद्र शासनाचे निर्देश आहेत. त्याप्रमाणे कार्यवाही करण्यात यावी.
- ११.२ कोणतीही तांत्रिक अडचण उद्भवल्यास त्याबाबत अभिकर्ता संस्थांनी संबंधित कार्यालयांशी समन्वय साधून, तात्काळ कार्यवाही करून चुकारे अदा होतील याची दक्षता घ्यावी.
- ११.३ शासनाच्या अभिकर्ता संस्थांनी शेतकऱ्यांकडून खरेदी केलेल्या धान व भरडधान्याची किंमत शेतकऱ्यांना त्वरित प्रदान करावी. भरडधान्याच्या बाबतीत खरेदी अभिकर्त्यांना वित्तीय सल्लागार व उप सचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मुंबई यांच्या कार्यालयाने, अभिकर्ता संस्थांकडून साप्ताहिक खरेदी विवरणपत्र व धान्य शासकीय गोदामात प्राप्त झाल्याचा पुरावा प्राप्त होताच, खरेदी केलेल्या भरडधान्याची पूर्ण किंमत प्रदान करावी. ही रक्कम विनाविलंब अदा करणे वित्तीय सल्लागार व उप सचिव यांच्या कार्यालयाला शक्य व्हावे म्हणून भरडधान्याची स्वीकृती पत्रे खरेदी अभिकर्ता संस्थांनी ताबडतोब दर आठवड्याला वित्तीय सल्लागार व उप सचिव यांच्या कार्यालयास सादर करावीत.
- ११.४ केंद्र शासनाच्या CFPP (Central Foodgrains Procurement Portal) वर दैनंदिन भरण्याचे भारतीय अन्न महामंडळाचे निर्देश आहेत. त्यानुसार अभिकर्ता संस्थांनी धान/भरडधान्य खरेदीची माहिती D१ आणि D२ विवरणपत्रात भरून भारतीय अन्न महामंडळ व राज्य शासन तसेच NeML यांना सादर करावी. NeML यांनी सदर माहिती एकत्रित करून CFPP वर अद्ययावत करावी. तसेच त्याची एक प्रत भारतीय अन्न महामंडळ व राज्य शासन यांना दैनंदिन स्वरूपात सादर करावी.
- ११.५ अभिकर्ता संस्थांनी आधारभूत किंमत योजनेखाली खरेदी केलेल्या धानाचे साप्ताहिक विवरणपत्र जिल्हा पुरवठा अधिकारी/सहायक जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांच्या प्रतीस्वाक्षरीसह प्राप्त होताच, त्याआधारे वित्तीय सल्लागार व उप सचिव यांनी दोन्ही अभिकर्ता संस्थांना सामान्य

दर्जाच्या धानासाठी प्रती क्विंटल रु.२३००/- व अ दर्जाच्या धानासाठी प्रती क्विंटल रु.२३२०/- प्रमाणे रक्कम अदा करावी. तसेच ज्वारी (मालदांडी) साठी प्रती क्विंटल रु.३४२९/-, ज्वारी (संकरित) साठी प्रती क्विंटल रु.३३७९/-, बाजरी साठी प्रती क्विंटल रु.२६२५/-, मक्यासाठी प्रती क्विंटल रु.२२२५/-, रागीसाठी प्रती क्विंटल रु.४२९०/- याप्रमाणे अदा करण्यात यावी. अनुषंगिक खर्चाची रक्कम भात भरडाई करुन तांदूळ शासकीय गोदामात जमा केल्यानंतर केंद्र शासनाचे मंजूरीनुसार आदेश काढल्यानंतर अदा करावी.

- ११.६ अभिकर्ता संस्थांनी या योजनेतर्गत खरेदी केल्या जाणाऱ्या धान/भरडधान्यासाठी संबंधित शेतकऱ्यांच्या ऑनलाईन ७/१२ उतारा व नमुना ८ (अ) यांची पडताळणी करावी. आवश्यकता भासल्यास डिजीटली स्वाक्षरीत ७/१२ व नमुना ८ अ च्या आधारे खरेदी कराता येईल. प्रस्तुत दाखले व इतर मूळ अभिलेखे त्यांच्या कार्यालयात ठेवावे. धान/भरडधान्य खरेदी प्रदानाच्या संदर्भात अतिप्रदान किंवा चुकीची देयके सादर करुन रकमा अदा केल्या जाणार नाहीत, याबाबतची सर्वस्वी जबाबदारी अभिकर्ता संस्थेची राहिल. अभिकर्ता संस्थेने या योजनेतर्गत खरेदी केल्या जाणाऱ्या धान/भरडधान्यासाठी वित्तीय सल्लागार व उप सचिव कार्यालयात प्रतिपूर्तीचे दावे सादर करतांना साप्ताहिक खरेदी विवरणपत्र, फॉर्म 'बी' व 'सी' सोबत खालीलप्रमाणे प्रमाणपत्र सादर करावे:-

“प्रमाणित करण्यात येते की, दाव्यात दर्शविलेल्या रकमांचे यापूर्वी प्रदान करण्यात आलेले नाही. सदर दाव्यातील परिगणना खरेदी केंद्रे / संबंधित कार्यालयात ठेवण्यात आलेल्या मूळ अभिलेख्यासोबत ७/१२, ८अ, पीकपेरा पडताळणी करुन कृषी विभागाने या क्षेत्राकरिता निश्चित केलेले सरासरी उत्पन्नाच्या मर्यादेत धान खरेदी केल्याचे सुनिश्चित करुन चुकारे केंद्र शासनाच्या सूचनेनुसार PFMS द्वारे संबंधित शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात वर्ग केले आहे.

- ११.७ सदर रकमांचे दावे सादर रकमांचे प्रदाने जादाचे/चुकीचे असल्यास त्याची सर्वस्वी जबाबदारी अभिकर्ता संस्थांची राहिल व त्यानुसार वसुलप्राप्त रकमा तात्काळ वित्तीय सल्लागार व उपसचिव कार्यालयात परत करण्यात येतील किंवा पुढील दाव्यातून वसुल करण्यात याव्यात.”
- ११.८ केंद्र शासनाने वेळोवेळी दिलेल्या निदेशांनुसार, अभिकर्ता संस्थांनी महिनानिहाय साठा विवरणपत्र, बारदाना लेखे, गोदामभाडे करार, वाहतूक भाडेदरपत्रक इ. आवश्यक दस्तऐवज अभिलेखित करावेत.
- ११.९ अभिकर्ता संस्थांनी आधारभूत किंमत खरेदी योजनेतर्गत भरडधान्य व धानाच्या खरेदीबाबतचे स्वतंत्र लेखे ठेवणे व अनुषंगिक माहिती सादर करण्याबाबतच्या सविस्तर सूचना वित्तीय सल्लागार व उपसचिव यांच्या कार्यालयाकडून तात्काळ देण्यात याव्यात.
- ११.१० अभिकर्ता संस्थांनी धान/भरडधान्य खरेदी व अनुषंगीक खर्चाचे स्वतंत्र लेखे केंद्र शासनाच्या सूचनांप्रमाणे ठेवणे बंधनकारक असून याबाबतचे लेखा परिक्षित (Audited) विवरणपत्रे, उपयोगिता प्रमाणपत्रे व त्यासंदर्भातील आवश्यक अभिलेखांसह पणन हंगाम संपल्यानंतर १२ महिन्यांच्या आत वित्तीय सल्लागार व उप सचिव कार्यालयास सादर करणे बंधनकारक राहिल.

१२ कंट्रोल रुम:-

- १२.१ आधारभूत किंमत खरेदी योजनेतर्गत खरेदी करण्यात येणाऱ्या धान/भरडधान्याचा (ज्वारी, बाजरी, मका व रागी) नियमित अहवाल केंद्र शासन/भारतीय अन्न महामंडळास पाठविण्याची कार्यवाही वित्तीय सल्लागार व उपसचिव कार्यालयामार्फत करण्यात यावी.
- १२.२ सदर योजना राबविताना केंद्रीकृत नियंत्रण रहावे याकरिता जिल्हा स्तरावर व शासनस्तरावर , नियंत्रण कक्षाची)Control Room (स्थापना करण्यात यावी .जिल्हास्तरावरील नियंत्रण कक्षाचे

व्यवस्थापन अभिकर्ता संस्थांनी करावे .त्याकरिताचा तांत्रिक मनुष्यबळदूरध्वनी सुविधा , आदिबाबतचा खर्च केंद्रशासनाकडून सदर योजनेकरिता प्राप्त होणाऱ्या प्रशासकीय खर्चातून करण्यात यावात्याकरिता कोणताही अ .तिरिक्त खर्च राज्य शासनामार्फत अदा करण्यात येणार नाहीसदर नियंत्रण कक्षा .ची कार्ये खालीलप्रमाणे असतील-:

A. धान खरेदीबाबत प्राप्त तक्रारीबाबत कार्यवाही .

B. धान खरेदी प्रक्रीयेमध्ये येणाऱ्या अडचणीबाबत Helpline म्हणून कार्य.

C. धान खरेदीकरिताच्या ऑनलाईन पोर्टलवर माहिती upload करणे.

१२.३ अभिकर्ता संस्थांनी दररोजचा जिल्हानिहाय खरेदी अहवाल सायंकाळी ५.३० पर्यंत शासनस्तरावरील कंट्रोल रुमला व वित्तीय सल्लागार व उपसचिव कार्यालयास पाठवावा. संबंधित जिल्हाधिकारी व खरेदी अभिकर्ता संस्थांनी दर शनिवारी सायंकाळपर्यंत खरेदी करण्यात आलेल्या धान व भरडधान्य खरेदीचा साप्ताहिक अहवाल **परिशिष्ट "I"** मधील नमुन्यात वित्तीय सल्लागार व उप सचिव कार्यालय, मुंबई यांच्याकडे पाठवून त्याची एक प्रत उप सचिव (किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजना) यांना द्यावी.

१३ किमान आधारभूत किंमत योजनेंतर्गत खरेदी करण्यात येणा-या धानाचा दर्जा, परराज्यातील धानाची विक्री, सरासरी उत्पादकतेपेक्षा जास्त धान खरेदी, हमी भावापेक्षा कमी दराने खरेदी, व्यापाऱ्यांच्या/दलालांच्या/मध्यस्थांच्या धानाची खरेदी, कोणत्याही प्रकारे योजनेंतर्गत खरेदी धानाचा/भरडधान्याचा अपहार/गैरव्यवहार/अफरातफर या व अशा अनेक धान खरेदीशी संबंधित गैरव्यवहाराच्या तक्रारी प्राप्त होत असतात. अशा संबंधाने अभिकर्ता संस्था, जिल्हाधिकारी कार्यालय, जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांच्याकडून त्यांचेस्तवरून वेळोवेळी उचित कार्यवाही केली जाते. तथापि, काही प्रकरणांमध्ये असे निदर्शनास आले आहे की याबाबत शासनास अवगत करण्यात येत नाही. सबब, अशा बाबींमध्ये आपल्या स्तरावरून करण्यात येणा-या कार्यवाहीचा अहवाल शासनास सादर करण्यात यावा.

१४ धान व भरडधान्य खरेदीकरीता येणारा खर्च हा वित्तीय सल्लागार व उपसचिव यांच्या वैयक्तीक ठेव लेख्यातून मागणी क्र.एम-४, मुख्य लेखाशिर्ष ४४०८-अन्न साठवण व वखार साठवण यावरील भांडवली खर्च, ०१-अन्न, १०१-प्रापण व पुरवठा, (०२) प्रापण वितरण व किंमत नियंत्रण, (०२)(१२) मुंबई शहर किमान आधारभूत किंमत योजनेखाली भरडधान्य/धान खरेदी (अनिवार्य) (४४०८ ०३८२) २१-पुरवठा व सामग्री या लेखाशिर्षाखाली उपलब्ध अनुदानातून करण्यात यावा.

१५ धान व भरडधान्य खरेदी करीता येणारा अनुषंगिक खर्च हा मागणी क्र.एम-४, मुख्यलेखाशिर्ष ४४०८- अन्न साठवण व वखार साठवणूक यांवरील भांडवली खर्च, ०१-अन्न, १०१- प्रापण व पुरवठा, (०२) प्रापण व वितरण व किंमत नियंत्रण (०२)(१३) मुंबई शहर किमान आधारभूत किंमत योजनेखालील भरडधान्य/धान वरील अनुषंगिक खर्च (अनिवार्य) (४४०८०३९१) ५०, इतर खर्च या लेखाशिर्षाखाली उपलब्ध अनुदानातून करण्यात यावा.

१६ केंद्रशासनाकडून प्रोव्हिजनल कॉस्ट शीट मधील मंजूर दराप्रमाणे प्राप्त होणारी खरेदी व अनुषंगिक खर्चाच्या प्रतीपूर्तीची रक्कम वित्तीय सल्लागार व उपसचिव कार्यालयाने मागणी क्र.एम-४, मुख्यलेखाशिर्ष ४४०८ अन्न साठवण व वखार साठवण यांवरील भांडवली खर्च, ०१-अन्न, १००, भांडवली लेख्यावरील जमा व वसुली, (०३) प्रापण वितरण व किंमत नियंत्रण, (०३) (०१) मुंबई शहर किमान आधारभूत योजनेखालील भरडधान्याची/धान भांडवली लेख्यावरील जमा व वसुली (अनिवार्य) (४४०८०४०६) ७०, वजा वसुली या लेखाशिर्षांतर्गत जमा करावी. तसेच, जिल्हा पुरवठा

अधिकारी व अन्नधान्य वितरण अधिकारी यांनी सीएमआर विक्रीतून येणारी रक्कम ही उपरोक्त नमूद जमेच्या (४४०८०४०६) ७० या लेखाशिर्षात ग्रास प्रणालीद्वारे जमा करावी.

१७ सदर शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र४१९/व्यय-१०, दि.१४.१०.२०२४ अन्वये प्राप्त सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

१८ सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in वेब साईटवर उपलब्ध करून देण्यात आला असून, त्याचा संगणक संकेतांक २०२४१०१४१९२८२४२४०६ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(रणजीतसिंह देओल)
प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन

सहपत्र :- परिशिष्ट I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII.

प्रति,

१. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, कनमुर हाऊस, मुंबई.
२. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्या., नाशिक
३. जिल्हाधिकारी, सर्व.
४. वित्तीय सल्लागार व उपसचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मुंबई.
५. जिल्हा पुरवठा अधिकारी, सर्व.
६. सहायक जिल्हा पुरवठा अधिकारी, सर्व.
७. जनरल मॅनेजर (महाराष्ट्र), भारतीय अन्न महामंडळ, बोरीवली (पूर्व), मुंबई.
८. उपआयुक्त (पुरवठा), सर्व विभाग.

प्रत माहितीसाठी अग्रेषित :-

१. मा.विरोधी पक्षनेता विधानसभा/विधान परिषद
२. सर्व विधान परिषद सदस्य व विधानसभा सदस्य.
३. अपर मुख्य सचिव, (पणन), सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
४. प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
५. प्रधान सचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
६. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई (५ प्रती)
७. खाजगी सचिव, मा.मंत्री (अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण), मंत्रालय, मुंबई-३२.
८. मान्यताप्राप्त राजकीय पक्षांची कार्यालये, (प्रत्येकी ५ प्रती),
९. ग्रंथपाल, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, ग्रंथालय ६ वा मजला, विधानभवन, मुंबई. (१० प्रती)

शासन निर्णय क्रमांक : खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९, दि.१४.१०.२०२४ सोबतचे सहपत्र

परिशिष्ट "१"

हमी भाव योजनेखाली एफ.ए.क्यू. दर्जाच्या धान, ज्वारी, बाजरी, मका व रागी खरेदीबाबतचा साप्ताहिक अहवाल

- १) जिल्ह्याचे नांव: - -----
- २) मागील शनिवार:- ----- (आकडे किंटलमध्ये)
दिनांक ----- अखेर ज्वारी, बाजरी, मका, भात.
झालेली एकूण खरेदी एफ. ए. क्यू. -----
- ३) मागील शनिवारी दिनांक ----- अखेर झालेली एकूण खरेदी.
- ४) अडचणी असल्यास -----

*****

शासन निर्णय क्रमांक : खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९, दि.१४.१०.२०२४ सोबतचे सहपत्र

परिशिष्ट "II"

(कलर कोडिंग - पणन हंगाम २०२४-२५ खरीपसाठी)

No. 15(1)/2012-PY-III-Part(1) (E. 367559)
Government of India
Ministry of Consumer Affairs, Food & Public Distribution
Department of Food & Public Distribution
****

Krishi Bhawan, Delhi
Date: #ApprovedDate#
08/10/2024

To
The Principal Secretary/Secretary,
Food & Civil Supplies Department
All State Government/UT's

Subject: Colour Coding of Gunny Bags to facilitate identification of crop year of stock for RMS 2025-26/KMS 2024-25(Rabi).

Sir/Madam,

I am directed to say that it has been decided to adopt **RED** Colour Coding for gunny bags for RMS 2025-26/KMS 2024-25(Rabi). The colour coding will be in the manner as indicated below:

a. Stencil or Branding as per indenters' requirements shall be in "**BLUE**" colour.

b. Marking or stitching on the mouth of the bag after filling the grain will be done by the FCI/State Agencies in a "**RED**" colour.

c. For identification marking of the marketing season, there will be colour-coded strip/s on every jute bag. The width of each strip will be 4 threads. Each strip will be run along the length of the Bag and shall be in "**RED**".

For bags to be supplied through the Jute Commissioner of India,

d.(i) A single strip is to be printed for bags to be supplied through the Jute Commissioner of India. This single strip shall be printed at a distance of about 150 mm away from any selvedge of the bag.

d-(ii) For the supply of jute bags to Andhra pradesh, Telangana, Tamil Nadu, Kerala and Karnataka through the Jute Commissioner of India, an additional Black colour strip will be printed on each bag at a distance of about 150 mm away from other selvedges of the bag.

For bags not purchased through the Jute Commissioner of India

e. For jute bags not purchased through the Jute Commissioner of India, two strips shall be printed on each bag. Each of the two strips shall be

printed at a distance of about 150 mm away from the respective selvages of each bag.

2. This issues with the approval of the Competent Authority.

Yours faithfully

(Mohan Lal)

Under Secretary (Policy III)

Copy to:-

1. Chairman, FCI, New Delhi.
2. ED (Proc) FCI, New Delhi.
3. Jute Commissioner, Kolkata.
4. Chairman, IJMA, Kolkata

परिशिष्ट "III"

क्र:संकीर्ण- १२९८/२८१५/प्र.क्र.२५७९/ना.पु.२९,
अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक : ३ ऑगस्ट, १९९८.

प्रति,

सर्व विभागीय आयुक्त,
सर्व जिल्हाधिकारी, (मुंबई व मुंबई उपनगर वगळून)
सर्व अपर जिल्हाधिकारी, (मुंबई व मुंबई उपनगर वगळून)
सर्व जिल्हा पुरवठा अधिकारी,
नियंत्रक शिधावाटप व संचालक नागरी पुरवठा, मुंबई.
संचालक, नागरी पुरवठा (गो/वा), मुंबई.

विषय : खुल्या जागेत शास्त्रोक्त पद्धतीने अन्नधान्याची साठवणूक करण्याबाबत संहिता.

राज्यात वेळोवेळी आधारभूत किंमत खरेदी योजनेअंतर्गत तसेच लेव्ही आदेशांतर्गत अन्नधान्याचे प्रापण करण्यात येते. अशाप्रकारे खरेदी करण्यात येणारे अन्नधान्य शासकीय किंवा भाड्याने घेतलेल्या गोदामात सुरक्षित साठविण्यात येते. त्या अन्नधान्याच्या सुरक्षिततेविषयी द्यावयाच्या खबरदारीची संहिता यापूर्वीच विहित करण्यात आली आहे.

२. काही विशिष्ट परिस्थितीत शासनाच्या ताब्यात असलेले अन्नधान्य गोदामात साठविणे शक्य झाले नाही (गोदामात जागा नसल्यामुळे) व त्यामुळे असे अन्नधान्य खुल्या जागेत (cover and plinth) साठवावे लागल्यास, त्यावेळी संभाव्य नुकसान टाळून अन्नधान्याची शास्त्रोक्त पद्धतीने साठवणूक करण्याबाबतची उपरोक्त उपयोजन संहिता केंद्र शासनाने निश्चित केलेली आहे. ती पुढीलप्रमाणे आहे :-

१. खुल्या आवारात (Cover and plinth) साठवणूकीसाठी निवडलेल्या जागा ह्या उंच जोत्याच्या, (High Plinth Area) विशेषतः पक्क्या बांधकामाच्या असाव्यात. पुरेसा निचरा होणाऱ्या असाव्यात. जोत्याच्या बांधकामामध्ये तडे गेलेले नसावेत किंवा भेगा नसाव्यात. अशा आवारांच्या सभोवती अनावश्यक रानटी वनस्पती नसाव्यात आणि अशा जागा सुलभ रस्त्यांनी जोडलेल्या व पुरेशा सुरक्षित असाव्यात.
२. खुल्या आवारातील (cover and Plinth) साठवणूक करताना योग्य ड्रेनेजच्या (लाकडी ठोकळे, दगडी लाद्या, इत्यादी) वापर करावा.
३. अन्नधान्याचे निरीक्षण करण्यासाठी तसेच कीटकांच्या नियंत्रणाचे उपाय योजण्यासाठी जोत्याच्या भोवती पुरेशा मार्गिका व जागा असाव्यात.
४. थप्प्या हया प्रमाणशीर आकाराच्या, उंचीच्या आणि घुमटाकार असाव्यात. त्यामुळे आवरणाचा फुगा होणे (Ballooning of Cover) तसेच थप्प्याच्या वर पाणी साठणे टाळता येईल.

५. उंदिराच्या बंदोबस्ताची काळजी वेळच्यावेळी घेण्यात यावी. उंदीर नियंत्रणासाठी ॲल्युमिनियम फॉस्फाईडच्या गोळ्यांच्या (०.६ ग्रॅमच्या दोन गोळ्या प्रत्येक जिवंत बिळासाठी) वापर करावा. झिंक फॉस्फाईडचा सुध्दा अमिषाच्या माध्यमातून वापर करता येईल.
  ६. पक्ष्यांपासून अन्नधान्याच्या सुरक्षिततेची पुरेशी काळजी घेण्यात यावी.
  ७. पुरेशा प्रकाशाच्या दिवशी योग्य वायुविजन असणे अन्नधान्यातील आर्द्रता कमी करण्यासाठी उपयुक्त ठरते.
  ८. पावसापासून अन्नधान्याचे रक्षण करण्यासाठी खुल्या आवारातील (Covers and Plinth) साठवणीच्या थप्प्या पॉलिथिनच्या आवरणाने आणि नॉयलॉनच्या जाळ्यांनी आच्छादित कराव्यात व आच्छादने नायलॉनच्या दोराने बांधावीत.
  ९. खुल्या आवारात (Covers and Plinth) साठविलेल्या अन्नधान्यास ५० टक्के मॅलाथिऑन फवारून २.५ टक्के डेस्टामेथ्रीन पावडरच्या सहाय्याने तसेच ॲल्युमिनियम फॉस्फाईडच्या गोळ्यांच्या सहाय्याने धुरीकरण करून अन्नधान्याच्या साठवणूकीतील किडीपासून संरक्षण करावे.
  १०. वाऱ्याच्या वेगामूळे किंवा इतर कारणाने आवरणाची हानी झाल्यास तात्काळ उपयोगासाठी काळ्या पॉलिथिन आवरणाचा व नायलॉनच्या दोराचा पुरेसा साठा ठेवण्यात यावा.
  ११. खुल्या आवारात (Cover and Plinth) साठविलेल्या धान्याचे प्राथम्याने नियतन द्यावे/वितरण करावे.
३. भविष्यात अशाप्रकारे अन्नधान्याची खुल्या जागी (Open place) साठवणूक करावी लागल्यास त्या अन्नधान्याचे नुकसानीपासून रक्षण करण्यासाठी उपरोक्त परिच्छेद -२ मध्ये विहित केलेल्या उपयोजन संहितेचे पालन करण्यात यावे.
  ४. याबाबत आपल्या अधिपत्याखालील सर्व संबंधितांना योग्य त्या सूचना देण्यात याव्यात व त्याचे पालन होत असल्याची खात्री करण्यात यावी.

सही/-

(श्या. द. शिंदे)

उप सचिव,

अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग.

प्रत अग्रेषित -

- १) महाराष्ट्र राज्य पणन महासंघ, मुंबई.
- २) पुरवठा आयुक्तांचे कार्यालय, मुंबई.
- ३) सर्व कार्यासने, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग.

परिशिष्ट "IV"

नोंदणीकृत शेतकरी				
वर्गवारी	अनुसूचित जाती	अनुसूचित जमाती	अनुसूचित जाती/जमाती व्यतिरिक्त असणारे	अवर्गीकृत
सीमांत शेतकरी				
लघु भू धारक शेतकरी				
मध्यम भू धारक शेतकरी				
मोठे शेतकरी				
अवर्गीकृत शेतकरी				

सीमांत शेतकरी :- नमुना ८ (अ) नुसार १ हे. पर्यंत शेतीचे क्षेत्र असणारे

लघु भू धारक शेतकरी :- नमुना ८ (अ) नुसार १ हे. ते २ हे. पर्यंत शेतीचे क्षेत्र असणारे

मध्यम भू धारक शेतकरी :- नमुना ८ (अ) नुसार २ हे. ते ४ हे. पर्यंत शेतीचे क्षेत्र असणारे

मोठे शेतकरी :- नमुना ८ (अ) नुसार ४ हे. पेक्षा जास्त शेतीचे क्षेत्र असणारे

शासन निर्णय क्रमांक : खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९, दि.१४.१०.२०२४ सोबतचे सहपत्र

परिशिष्ट "V"

**MOST URGENT
BY EMAIL**

No.8-1/2022-S&I (E-381310)

Government of India

Ministry of Consumer Affairs, Food & Public Distribution

Department of Food & Public Distribution

***

Krishi Bhawan, New Delhi

Dated: 13.09.2024

To,

The Secretary,
Food & Civil Supplies Department,
Government of.....
(All State Governments/UT Administrations)

Sub: Uniform specifications of paddy, rice, coarse grains and 06 minor millets for Kharif Marketing Season (KMS) 2024-25 for central pool procurement-reg.

Sir,

I am directed to forward herewith the uniform specifications of paddy, rice, coarse grains and 06 minor millets namely *i.e.* Foxtail Millet (Kangani/Kakun), Proso Millet (Cheena), Kodo Millet (Kodo), Little Millet (Kutki) and two Pseudo Millets; Buck-wheat (Kuttu) & Amaranths (Chaulai) for procurement under Central Pool during Kharif Marketing Season (KMS) 2024-25.

2. It is requested that wide publicity of the Uniform Specifications be made among the farmers in order to ensure that they get the due price for their produce and that rejection of the stocks is avoided. The procurement of paddy, rice, coarse grains & minor millets during KMS 2024-25 may be ensured by all the States/Union Territories (UTs) and Food Corporation of India strictly in accordance with the Uniform Specifications.

3. Further, standards of rice for issue to States/UTs for distribution under TPDS and Other Welfare Schemes based on the Uniform Specifications of rice for KMS 2024-25 are also enclosed.

4. Receipt of this communication may please be acknowledged.

5. This issues with the approval of the Competent Authority.

Yours faithfully,

(Vishwajeet Halder)
Joint Commissioner (S&R)
Tele # 23384784

Encl: As above.

Copy to:

1. The Chairman and Managing Director, Food Corporation of India (FCI), New Delhi.
2. Executive Director (Commercial)/Executive Director (QC), FCI HQ, New Delhi.

3. General Manager (QC)/GM (Marketing & Procurement), FCI, HQ, New Delhi.
4. All Executive Director (Zones), FCI.
5. Managing Director, CWC, New Delhi.
6. The Secretary, Department of Agri. & Farmers Welfare, Krishi Bhawan, New Delhi.
7. Sr. PPS to Secretary (F&PD)/PPS to AS&FA/Sr. Economic Advisor./JS (P&FCT)/JS (Admin. & CVO) / JS (Stg. & PG)/JS (BP, PD and S&R).
8. Director (PD-II)/ Director (Ply-II, III & FC-III) /Director (FCI)/ Director (Fin. & Budget)/ Director (Mov.)/ Director (Impex & HVOC) /Director (NAC, ICT & DGQI)/ Director (S&VO, SP, SDF & SPF)/ Director (NFSA)/ Joint Director (PD- I & III)/ DS (FC, A/cs.)/ DS (Py-I & IV)/ JC (S&R).
9. All QCC/IGMRI Offices.
10. US (Py. I, II, III, IV)/US (FC A/c).
11. AD (QC)/AD (S&I)/AD (Lab).
12. Director (Technical), NIC with the request to put the information in the Ministry's website.

***

शासन निर्णय क्रमांक : खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९, दि. १४.१०.२०२४ सोबतचे सहपत्र

परिशिष्ट "VI"

(खरीप हंगाम २०२४-२०२५ मध्ये खरेदी करावयाच्या भाताचे (धानाचे) विनिर्देश)

ANNEXURE "VI"

**UNIFORM SPECIFICATIONS OF ALL VARIETIES OF PADDY
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-25)**

**UNIFORM SPECIFICATION OF ALL VARIETIES OF PADDY
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-2025)**

Paddy shall be in sound merchantable condition, dry, clean, uniform in color and size of grains, and free from molds, weevils, obnoxious smell, *Argemone mexicana*, *Lathyrus sativus* (Khesari) and admixture of deleterious substances. All Paddy varieties are classified into two Grades i.e. 'A' and 'Common' based on the length and breadth ratio (L:B). If the ratio is greater than & equal to 2.5, then, it is classified as Grade 'A' and if the ratio is less than 2.5, then, it is classified as 'Common'.

SCHEDULE OF SPECIFICATION

S.No	Refractions	Maximum Limit (%)
1.	Foreign matter a) Inorganic b) Organic	1.0 1.0
2.	Damaged, discolored, sprouted and weevilled grains	5.0*
3.	Immature, Shrunken and shrivelled grains	3.0
4.	Admixture of lower class	6.0
5.	Moisture content	17.0

* Damaged, sprouted and weevilled grains should not exceed 4%.

N. B.

1. The definitions of the above refractions and method of analysis are to be followed as per BIS 'Method of analysis for foodgrains' Nos. IS 4333(Part 1):2018 and IS 4333(Part 2): 2017 and 'Terminology for foodgrains' IS 2813:1995 & IS 2813:2019, as amended from time to time.
2. The method of sampling is to be followed as per BIS method for sampling of Cereals and Pulses IS: 14818-2000 as amended from time to time.
3. Within the overall limit of 1.0% for organic foreign matter, poisonous seeds shall not exceed 0.5% of which Dhatura and Akra seeds (*Vicia* species) not to exceed 0.025% and 0.2% respectively.

***

शासन निर्णय क्रमांक : खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९, दि. १४.१०.२०२४ सोबतचे सहपत्र

परिशिष्ट " VII "

(हंगाम २०२४-२०२५ मध्ये खरेदी करावयाच्या सीएमआरचे/तांदूळाचे विनिर्देश)

ANNEXURE-"VII"

UNIFORM SPECIFICATION FOR GRADE 'A' & 'COMMON' RICE
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-25)

UNIFORM SPECIFICATION FOR GRADE 'A' & 'COMMON' RICE
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-2025)

Rice shall be in sound merchantable condition, sweet, dry, clean, wholesome, uniform in color and size of grains. Rice shall also be free from molds, weevils, obnoxious smell, an admixture of unwholesome poisonous substances, *Argemone mexicana* and *Lathyrus sativus* (Khesari) in any form, or coloring agents & all impurities except to the extent in the schedule below.

SCHEDULE OF SPECIFICATION

S.No	Refractions		Maximum Limit (%)	
			Grade 'A'	Common
1.	Broken*	Raw	25.0	25.0
		Parboiled/single parboiled rice	16.0	16.0
2.	Foreign Matter**	Raw / Parboiled / single parboiled rice	0.5	0.5
3.	Damaged *** / Slightly Damaged Grains	Raw	3.0	3.0
		Parboiled/ single parboiled rice	4.0	4.0
4.	Discolored Grains	Raw	3.0	3.0
		Parboiled/ single parboiled rice	5.0	5.0
5.	Chalky Grains	Raw	5.0	5.0
6.	Red Grains	Raw/Parboiled/Single parboiled rice	3.0	3.0
7.	Admixture of lower class	Raw/Parboiled/Single parboiled rice	6.0	NA
8.	Dehusked Grains	Raw/Parboiled/Single parboiled rice	13.0	13.0
9.	Moisture content @	Raw/Parboiled/Single parboiled rice	14.0	14.0
10.	FRK (Fortified Rice Kernel)@@	In case of procurement of fortified rice stock, 1% of FRK (w/w) should be blended with normal rice stock.		

* Not more than 1% by weight shall be small broken.

** Not more than 0.2% by weight shall be mineral matter and not more than 0.10% by weight shall be impurities of animal origin.

*** Including pinpoint damaged grains.

@ Rice (both Raw & Parboiled/Single Parboiled) can be procured with moisture content up to a maximum limit of 15% with value cut. There will be no value cut up to 14%. Between 14% to 15% moisture, a value cut will be applicable at the rate of full value.

@@ Blending ratio may vary from a range 0.9 to 1.20% by weight in fortified rice subject to satisfying the prescribed micro-nutrient level as per the CoA of FRK.

NOTE:

1. The definition of the above refractions and method of analysis are to be followed as given in Bureau of Indian Standard "Method of analysis for Foodgrains" Nos IS 4333(Part 1):2018 and IS 4333(Part 2): 2017 and "Terminology for foodgrains" IS 2813:1995 & IS 2813:2019 as amended from time to time. Dehusked grains are rice kernels whole or broken which have more than 1/4th of the surface area of the kernel covered with the bran and determined as follows:-

ANALYSIS PROCEDURE:- Take 5 grams of rice (sound head rice and brokens) in a petri dish (80X70 mm). Dip the grains in about 20 ml. of Methylene Blue solution (0.05% by weight in distilled water) and allow to stand for about one minute. Decant the Methylene Blue solution. Give a swirl wash with about 20 ml. of dilute hydrochloric acid (5% solution by volume in distilled water). Give a swirl wash with water and pour about 20 ml. of Metanil Yellow solution (0.05% by weight in distilled water) on the blue stained grains and allow to stand for about one minute. Decant the effluent and wash with fresh water twice. Keep the stained grains under fresh water and count the dehusked grains. Count the total number of grains in 5 grams of sample under analysis. Three brokens are counted as one whole grain.

CALCULATIONS:

$$\text{Percentage of Dehusked grains} = \frac{N \times 100}{W}$$

Where, N = Number of dehusked grains in 5 grams of sample

W = Total grains in 5 grams of sample.

2. The Method of sampling is to be followed as given in Bureau of Indian Standard "Method of sampling of Cereals and Pulses" No IS: 14818-2000 as amended from time to time.
3. Brokens less than 1/8th of the size of full kernels will be treated as organic foreign matter. For determination of the size of the broken average length of the principal class of rice should be taken into account.
4. Inorganic foreign matter shall not exceed 0.20% in any lot, if it is more, the stocks should be cleaned and brought within the limit. Kernels or pieces of kernels having mud sticking on the surface of rice shall be treated as Inorganic foreign matter.
5. In case of rice prepared by pressure parboiling technique, it will be ensured that correct process of parboiling is adopted i.e. pressure applied, the time for which pressure is applied, proper gelatinisation, aeration and drying before milling are adequate so that the colour and cooking time of parboiled rice are good and free from encrustation of the grains.

***

STANDARDS OF RICE FOR ISSUE TO STATE GOVERNMENTS/ UT ADMINISTRATIONS FOR DISTRIBUTION UNDER TPDS AND OTHER WELFARE SCHEMES.

Guidelines for issue/disposal of wheat and rice have been issued vide Department letter No 8-2/98-DRIII dated 27.01.1998 and 13.11.1998. Gist of standards of rice for issue to States/UTs for distribution under TPDS and OWSs along with updated illustrations for KMS 2024-25 is as under:

1. Ready issuable stocks are fit for human consumption which should conform the standards of Food Safety and Standards Act and Rules framed there under.
2. Rice stocks are falling within A, B & C categories (categorization is based on damaged and discolored grains) conforming to food safety norms and free from insect infestation are ready stocks. Ready stocks may be issued under TPDS and OWSs provided the refractions in respect of broken grains, chalky grains, red grains and dehusked grains are upto 20% in excess of the uniform specifications.

SCHEDULE OF SPECIFICATION

S.No	Refractions		Maximum limit (%) as per uniform specifications for Grade 'A' & Common (At the time of procurement)	Maximum permissible limit (%) for Grade 'A' & Common (At the time of distribution)
1.	Damaged/Slightly Damaged/Pin-point Damaged Grains	Raw	3	5
		Parboiled/Single Parboiled Rice	4	5
2.	Discolored Grains	Raw	3	7
		Parboiled/Single Parboiled Rice	5	7
3.	Broken	Raw	25	30
		Parboiled/Single Parboiled Rice	16	19
4.	Chalky Grains	Raw	5	5
5.	Red Grains	Raw/Parboiled/Single Parboiled Rice	3	4
6.	Dehusked Grains	Raw/Parboiled/Single Parboiled Rice	13	16
7.	Foreign Matter	Raw/Parboiled/Single Parboiled Rice	0.5	1.0

 ***

परिशिष्ट " VIII "

(खरीप हंगाम २०२४-२५ मध्ये खरेदी करावयाच्या ज्वारीचे विनिर्देश)

ANNEXURE "VIII"

UNIFORM SPECIFICATION FOR JOWAR
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-25)

UNIFORM SPECIFICATION FOR JOWAR
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-2025)

The Jowar shall be dried and matured grains of *Sorghum vulgare*. It shall have uniform size and shape. It shall be in sound merchantable condition. The procurement of the foodgrain commodity under central pool shall be carried out as per the schedule of specifications given below..

2. Jowar shall be sweet, hard, clean, wholesome and free from *Argemone mexicana* and *Lathyrus sativus* (khesari) in any form, colouring matter, moulds, weevils, obnoxious smell, admixture of deleterious substances and all other impurities except to the extent indicated in the schedule below:

SCHEDULE OF SPECIFICATION

S. No	Refractions	Maximum Limits (%)
1.	Foreign matter*	1.0%
2.	Other foodgrains	2.0%
3.	Damaged grains	1.0%
4.	Slightly damaged & discoloured grains	5.0%
5.	Shrivelled & Immature grains	4.0%
6.	Weevilled grains	1.0%
7.	Moisture content	13%

* Not more than 0.25% by weight shall be mineral matter and not more than 0.10% by weight shall be impurities of animal origin.

N. B.

1. The definition of the above refractions and method of analysis are to be followed as given in Bureau of Indian Standard 'Method of Analysis for foodgrains' Nos. IS 4333(Part 1):2018 and IS 4333(Part 2): 2017 and 'Terminology for foodgrains' IS 2813:1995 & IS 2813:2019 as amended from time to time.
2. The method of sampling is to be followed as given in Bureau of Indian Standard 'Method of sampling of Cereals and Pulses' No. IS: 14818-2000 as amended from time to time.
3. Within the overall limit of 1.0% for Foreign Matter the poisonous seeds shall not exceed 0.5% of which Dhatura and Akra seeds (*Vicia species*) not to exceed 0.025% and 0.2% respectively.
4. Kernels with glumes will not be treated as unsound grains. During physical analysis the glumes will be removed and treated as organic foreign matter.

 ***

परिशिष्ट "IX"

(पणन हंगाम २०२४-२५ मध्ये खरेदी करावयाच्या मक्याचे विनिर्देश)

ANNEXURE - "IX"

UNIFORM SPECIFICATIONS FOR MAIZE.
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-25)

UNIFORM SPECIFICATION FOR MAIZE
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-2025)

*****

The matured grain of maize (*Zea mays*) shall be in the dried form. The grains shall have a uniform size, color, shape and be in sound merchantable condition. The procurement of the foodgrain commodity under central pool shall be carried out as per the schedule of specifications given below.

2. Maize grains shall be sweet, hard, clean, wholesome, and free from *Argemone mexicana* and *Lathyrus sativus* (Khesari) in any form, coloring matter, molds weevils, obnoxious smell, an admixture of deleterious substances, and all other impurities except to the extent indicated in the schedule below:

SCHEDULE OF SPECIFICATION

S. No.	Refractions	Maximum Limits (%)
1.	Foreign matter*	1.0
2.	Other foodgrains	2.0
3.	Damaged grains	1.5
4.	Slightly damaged, discoloured and touched grains	4.5
5.	Shrivelled & Immature grains	3.0
6.	Weevilled grains	1.0
7.	Moisture content	14.0

* Not more than 0.25% by weight shall be mineral matter and not more than 0.10% by weight shall be impurities of animal origin.

N.B.

1. The definition of the above refractions and method of analysis are to be followed as given in Bureau of Indian Standard 'Method of Analysis for Foodgrains' Nos. IS 4333(Part 1):2018 and IS 4333(Part 2): 2017 and 'Terminology for foodgrains' IS 2813:1995 & IS 2813:2019 as amended from time to time.
2. The method of sampling is to be followed as given in Bureau of Indian Standard 'Method of sampling of cereals and pulses' No. IS: 14818-2000 as amended from time to time.
3. Within the overall limit of 1.0% for foreign matter, the poisonous seeds shall not exceed 0.5% of which Dhatura and Akra Seeds (*Vicia* species) not to exceed 0.025% and 0.2% respectively.
4. The small sized maize grains, if the same are otherwise fully developed, should not be treated as shrivelled and immature grains.

शासन निर्णय क्रमांक : खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९, दि.१४.१०.२०२४ सोबतचे सहपत्र

परिशिष्ट "X"

(पणन हंगाम २०२४-२०२५ मध्ये खरेदी करावयाच्या बाजरीचे विनिर्देश)

ANNEXURE "X"

UNIFORM SPECIFICATIONS FOR BAJRA.
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-25)

UNIFORM SPECIFICATION FOR BAJRA
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-2025)

The Bajra shall be the dried and matured grains of *Pennisetum typhoides*. It shall have uniform size and shape. It shall be in sound merchantable condition. The procurement of the foodgrain commodity under central pool shall be carried out as per the schedule of specifications given below.

2. Bajra shall be sweet, hard, clean, wholesome and free from *Argemone mexicana* and *Lathyrus sativus* (khesari) in any form, colouring matter, moulds, weevils, obnoxious smell, admixture of deleterious substances and all other impurities except to the extent indicated in the schedule below:

SCHEDULE OF SPECIFICATION

S. No	Refractions	Maximum Limits (%)
1.	Foreign matter*	1.0%
2.	Other foodgrains	2.0%
3.	Damaged grains	1.0%
4.	Slightly damaged & discoloured grains**	5.0%
5.	Shrivelled & Immature grains	4.0%
6.	Weevilled grains	1.0%
7.	Moisture content	13%

* Not more than 0.25% by weight shall be mineral matter and not more than 0.10% by weight shall be impurities of animal origin.

** Bajra grains which are dull in appearance having changed the colour due to deteriorative changes are to be considered as discoloured grains and bajra grains having natural lustre and sound in condition, even of different colour due to genetic/variatal characteristic may be treated as sound kernels.

N.B.

1. The definitions of the above refractions and method of analysis are to be followed as given in Bureau of Indian Standard 'Method of analysis for Foodgrains' Nos IS 4333(Part 1):2018 and IS 4333(Part 2): 2017 and "Terminology for foodgrains" IS 2813:1995 & IS 2813:2019 as amended from time to time.
2. The method of sampling is to be followed as given in Bureau of Indian Standard 'Method of Sampling of Cereals and Pulses' No IS: 14818-2000 as amended from time to time.
3. Within the overall limit of 1.0% for Foreign Matter, the poisonous seeds shall not exceed 0.5% of which Dhatura and Akra seeds (*Vicia* species) not to exceed 0.025% & 0.2% respectively.
4. Kernels with glumes will not be treated as unsound grain. During physical analysis the glumes will be removed and treated as organic foreign matter.
5. Within overall limit of 1.0% for damaged grains the Ergoty kernels shall not exceed 0.05%.

 ***

शासन निर्णय क्रमांक : खरेदी-११२४/प्र.क्र.१६० /ना.पु.२९, दि. १४.१०.२०२४ सोबतचे सहपत्र

परिशिष्ट "XI"

(पणन हंगाम २०२४-२०२५ मध्ये खरेदी करावयाच्या रागी/नाचणीचे विनिर्देश)

ANNEXURE "XI"

UNIFORM SPECIFICATION FOR RAGI
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-2025)

UNIFORM SPECIFICATION FOR RAGI
(KHARIF MARKETING SEASON 2024-2025)

The Ragi grains shall be dried matured grains of *Eleusine coracana*. The grains shall have a uniform size, shape and shall be in sound merchantable. The procurement of the foodgrain commodity under central pool shall be carried out as per the schedule of specifications given below.

2. Ragi shall be sweet, hard, clean, wholesome, and free from molds, weevils, obnoxious smell, *Argemone mexicana* and *Lathyrus sativus* (Khesari) in any form, coloring matter, an admixture of deleterious substances, and all other impurities except to the extent indicated in the schedule below:

SCHEDULE OF SPECIFICATION

S. No	Refractions	Maximum Limits (%)
1.	Foreign matter*	1.0
2.	Other foodgrains	1.0
3.	Damaged grains	1.0
4.	Slightly damaged grains	2.0
5.	Moisture content	12.0

* Not more than 0.25% by weight shall be mineral matter and not more than 0.10% by weight shall be impurities of animal origin.

N. B.

1. The definition of the above refractions and method of analysis are to be followed as given in the Bureau of Indian Standard 'Method of analysis for foodgrains' Nos. IS 4333(Part 1):2018 and IS 4333(Part 2): 2017 and 'Terminology for foodgrains' IS 2813:1995 & IS 2813:2019 as amended from time to time.
2. The method of sampling is to be followed as given in the Bureau of Indian Standard 'Method of sampling of cereals and pulses' No. IS: 14818-2000 as amended from time to time.
3. Within the overall limit of 1.0% for foreign matter, the poisonous seeds shall not exceed 0.5% of which Dhatura and Akara seeds (*Vicia* species) are not to exceed 0.025% and 0.2% respectively.
4. Kernels with husk will not be treated as unsound grains. During physical analysis, the husk will be removed and treated as organic foreign matter.

 ***

परिशिष्ट "XII"

Other Circular No. 2

No.15-14/2018-Py III
Government of India
Ministry of Consumer Affairs, Food & Public Distribution
Department of Food & Public Distribution
Krishi Bhavan, New Delhi.

Dated Nov, 2018

- To
1. The Principal Secretary/ Secretary (Food),
All States/UTs
  2. The CMD, FCI-HQ, New Delhi

Subject. Usage charges for packaging of procured paddy for KMS 2018-19 onwards as per existing guidelines.

Sir/Madam,

I am directed to refer to this department letter no. 15-8/2004.Py.III(Pr.) dated 18.05.2017 wherein guidelines to provide usage charges for packaging of procured paddy were communicated

2. Considering the requests made by States relating to practical problems faced by them w.r.t conditions specified in usage charge for KMS 2017-18 in letter dated 05.10.2017 and discussion held with the States, it is to inform that this Department has decided to fix the usage charges for packaging of paddy for KMS 2018-19 as Rs 7.32/bag or the actual cost incurred by the State Govt, if it is lower than Rs 7.32/bag subject to the following conditions:

a)The concerned Agency/State Government shall maintain a proper account of the number of used jute bags procured and used for packaging of paddy procured in a Procurement Season in the format enclosed as Annexure-I. The account of bags shall have to be maintained at the level of the miller/SPA, if the procurement of old bags is done by them, and after compilation of said information, the State shall have to provide the following declaration along with the consolidated account of bags while submitting the claim for usage charges:

"This is certified that account of gunny bags furnished in the format as prescribed in Annexure-I of letter no ..... dated .... For KMS/ ..... is based on actual details of Gunny bags maintained by the State/SPA's/millers"

Signature: (SPA/Secretary (Food), State)
Full Name:

O/C

b) The claim of the State/UT for the reimbursement of usage charges shall not be considered if the State/UT fails to furnish the aforesaid undertaking/certificate and account of bags in prescribed format as per Annexure-I.

c) States/SPAs must keep the record of procurement of used bags, like work orders for the supply of used bags and payment vouchers. In case of used bags being procured by millers, the records in support of procurement shall be maintained by the millers and the records of procurement so maintained by millers/SPAs/State shall be available for the inspection by higher authorities of State/ Central Govt and Audit.

d) The cost associated with proposed usage charges i.e Rs 7.32/bag shall be considered as per practice of filling of average 37.5 Kg paddy in a bag of 50 Kg capacity. In case, State Govt fills more than 37.5 Kg paddy in a capacity of 50 kg jute bag, the actual number of old bags filled with paddy required for 1 quintal of CMR (after applying relevant OTR) shall be considered. For example, if State Govt actually fills 40 Kg paddy in 50 Kg capacity jute bags, the actual number of old bags considered shall be 1.73 bags for Raw-rice and 1.68 bags for parboiled rice after applying OTR of 0.67 and 0.68 respectively.

e) In case, State Govt fills 37.5 Kg paddy or lesser than 37.5 kg paddy in a capacity of 50 Kg Jute bag, reimbursement w.r.t 1 quintal of CMR (considering OTR as 0.67) shall be considered for cost of 2 new bags & usage charges will be admissible for 1.98 old jute bags as per standard practice of filling average 37.5 Kg paddy in a capacity of 50 kg bag.

f) Provisions of GFR of 2005/2017 should be followed by States/FCI while arranging bags for packaging of procured paddy as per existing guidelines.

g) Further, the competent authority of State Agency/Govt should also certify at the time of subsidy claim and settlement of claim that "the applicable terms and condition of usage charges which are modified from time to time as per DFPD order/letter for usage charges has been duly complied by State Agency/Govt".

3. These instructions shall remain in force for KMS 2018-19 onwards.

4. This issues with the approval of competent authority.

Encl: As Above.

Yours faithfully,
(Signature)
(Inderdeep Kandawal)
Under Secretary (Py.III)
Ph: 011-23384448

Copy to

1. The Joint Secretary (Jute), Ministry of Textiles, Udyog Bhavan, New Delhi.
2. PS to JS (P & FCI).
3. PS to Dir (B.IV) — *Asst. Secy*
4. PS to Dir (FC A/c). *Asst. Secy*
5. PS to Dir (Finance) — *Asst. Secy*
6. PI Cell, DFPD.

Annexure-I

Procurement Season: KMS.

Quantity of paddy procured (1)	No. of new bags procured (2)	Actual cost of bags procured (3)	No. of new bags used for CMR (4)	No. of new bags that remained unused (5)	No. of Old bags in stock		No. of old bags used in the current season (7)	No. of old bags that remained unused (8)	Actual cost of unused bags (9)
					Carried over from previous season (6a)	Procured for the current season (6b)			

Sd/

Signed by competent authority of State Govt/Agency and Chartered Accountant

** Usage Charges shall be applicable for only 6b.

[Signature]

परिशिष्ट "XIII"

9(2)/2023-PY-I

1/52813/2024

No. 9(2)/2023-Py.I
Government of India
Ministry of Consumer Affairs, Food & Public Distribution
Department of Food & Public Distribution

Krishi Bhawan, New Delhi.
Dated 17-09-2024

To,

The Additional Chief Secretary/ Principal Secretary/ Secretary (Food)
(Governments of Andhra Pradesh, Assam, Bihar, Chhattisgarh, Delhi, Gujarat, Haryana, Himachal Pradesh, Jammu & Kashmir, Jharkhand, Karnataka, Kerala, Madhya Pradesh, Maharashtra, Odisha, Punjab, Puducherry, Rajasthan, Tamil Nadu, Telangana, Tripura, Uttar Pradesh, Uttarakhand and West Bengal).

Subject: SOP for entry of data/evidences by Procurement Centers/State Agencies on PCSAP for KMS 2024-25 – reg.

Madam/Sir,

I am directed to refer to the above subject and to say that Procurement Centers Self-Assessment Portal (PCSAP) envisages self-declaration model using Information and Computer Technology (ICT) for evaluation and grading of Procurement Centers on basis of Self-declaration questionnaires which allows self-assessment of infrastructure, facilities and services available at procurement centers (PC) and reports so generated indicate areas of improvement.

2. During KMS 2023-24 (Kharif crop), total 39191 PCs registered themselves, out of which 35593 PCs have completed final submission of responses. A similar exercise is to be conducted for KMS 2024-25. In this regard, SOP for entry of data/evidences by Procurement Centres/State Agencies on PCSAP for KMS 2024-25 is as under:

- i. All States are advised to eliminate poor practices and ensure the implementation of vital components at all Procurement Centres to meet the required standards.
- ii. The PCSAP portal is synchronised in real time with the State Procurement portal and the CFPP, to ensure data integrity regarding procurement centers across State and Union procurement portals. As soon as States open/authorize procurement centres in the State procurement portals, these will be fetched through an API and the PCSAP portal and the CFPP will be auto populated with procurement centers set up by the State. No manual entry to open procurement centers is needed.
- iii. The portal has been opened w.e.f. 01.09.2024 for KMS 2024-25 for uploading responses and corroborative evidences related to respective parameters covered under each question.
- iv. For each procurement center, a person has to be designated by the State for ensuring data entry of facilities at the procurement center. These persons designated as the the procurement center incharge must register themselves as incharges of the specific Procurement Centre (PC) assigned to them on

PCSAP, if not already registered during KMS 2023-24 for the same center. The registration can be done by clicking on the 'register here' button on the landing page and filling in the responses. Thereafter, the data and evidence on the facilities in the procurement center should be entered. On completion of the work or by cut off date decided by GOI/FCI in consultation with the States, the data filled-in would be reviewed by the State Government Food Department or by an authority /agency appointed by the State for this purpose. In case, discrepancies are noticed in the data, the State may update the response/data on the PCSAP within cut off date.

- v. If the Procurement Centres fail to submit the data/ corroborative evidences within the stipulated time frame, it would be graded as per available data. Procurement Center will not be eligible for re-certification for a season if it fails to provide or improve a credible and acceptable data/ corroborative evidence.
  - vi. The photos/evidences uploaded by the PCs have to be geo-tagged. For this, mobile application of PCSAP has already been developed and is available on Google Play Store, which may be downloaded and preferably used by PCs for the purpose of uploading responses and corroborative evidences/photo.
  - vii. QCI will provide necessary handholding to the procurement center if they are approached by the concerned Procurement Center/State agency during the period allowed for uploading responses.
  - viii. Final analysis and report for the procurement season would be generated and shared with the concerned State agency/ PC online on the dashboard of PCSAP for necessary action.
3. This issues with the approval of competent authority.

Yours faithfully,

Signed by Ajay Kumar

Date: 17-09-2024 16:58:44

(Ajay Kumar)
Section Officer (Policy-I)
Email: sopy1.fpd@nic.in

Copy to:

1. The Chairman & Managing Director, FCI Hqrs., New Delhi.
2. ED (Procurement), FCI Hqrs., New Delhi.
3. Executive Directors, All Zones, FCI.
4. General Manager (Proc.), FCI Hqrs, New Delhi.
5. General Managers, All Regional Offices, FCI.
6. The Secretary General, Quality Council of India (QCI), New Delhi.

